

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra

Manto Mačiulaičio
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

Alternatyvos įkalinimui Lietuvoje: privalumai ir trūkumai
Alternatives for Imprisonment in Lithuania: Advantages and Disadvantages

Vadovas: prof. dr. Romualdas Drakšas

Recenzentas: asist. prof. dr. Justas Namavičius

Vilnius

2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame baigiamajame magistro darbe nagrinėjama įkalinimo, kaip kriminalinės bausmės, samprata bei tikslai, taip pat atskleidžiami reikalavimai įkalinimo alternatyvoms. Tiriamas tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų turinys, susijęs su įkalinimo alternatyvomis bei apžvelgiamos įkalinimo alternatyvų taikymo galimybės ir praktika pilnamečiams ir nepilnamečiams asmenims. Atskleidžiama užsienio geroji praktika ir jos įtaka Lietuvai.

Pagrindiniai žodžiai: laisvės atėmimo bausmė, įkalinimas, įkalinimo alternatyva, recidyvizmas

This master's thesis examines the concept of imprisonment as a criminal sanction and its objectives, as well as identifies the requirements applicable to alternatives to imprisonment. It analyses the content of international and national legal acts related to alternatives to imprisonment. The study further reveals examples of foreign best practice and its influence on Lithuania.

Keywords: custodial sentence, imprisonment, non-custodial sentence, recidivism

TURINYS

Ižanga	2
1. Įkalinimo samprata ir tikslai	4
2. Įkalinimo alternatyvos	10
2.1. Įkalinimo alternatyvų rūšys.....	12
2.2. Įkalinimo alternatyvų taikymo galimybės ir ribojimai.....	16
2.3. Užsienio geroji praktika ir jos įtaka Lietuvai	23
3. Alternatyvų įkalinimui taikymo pranašumai	30
3.1. Alternatyvų įkalinimui taikymo poveikis recidyvizmui	30
3.2. Socialiniai alternatyvų įkalinimui privalumai	34
3.3. Ekonominiai alternatyvų įkalinimui privalumai	37
4. Įkalinimo alternatyvų taikymo trūkumai	41
4.1. Galimos alternatyvų įkalinimui rizikos ir trūkumai.....	41
4.2. Instituciniai ir praktiniai įkalinimo alternatyvų taikymo iššūkiai.....	42
Išvados	47
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	49
SANTRAUKA.....	57
SUMMARY	58

Įžanga

Temos aktualumas. Laisvės atėmimo bausmė, kaip *ultima ratio* priemonė, yra pati griežčiausia galima bausmė Lietuvos baudžiamojoje sistemoje. Tačiau laisvės atėmimo bausmė ir faktiškai vykdomas įkalinimas ne visada padeda pasiekti norimų rezultatų. 2023 metais Europos Sąjungos įkaltintų asmenų vidurkis 100 000 gyventojų buvo 111, tuo tarpu įkaltintų asmenų skaičius Lietuvoje buvo 174¹ – gerokai daugiau nei vidurkis. Todėl Lietuvoje yra siekiama nueiti nuo absoliutaus baudimo teorijos, pagal kurią bausmės esmė yra atpildas, prie santykinės bausmės teorijos įgyvendinimo.² Santykinės bausmės teorijoje yra keliama tikslai, kurių įgyvendinimui yra reikalingas atitinkamas laiko tarpas. Viena vertus, progresą baudžiamojoje politikoje šalys vykdo sparčiai, o tai parodo Skandinavijos šalių kalėjimų modelis, kita vertus, yra ir kitų šalių, kurios atsilieka nuo Lietuvos įgyvendinimo lygio.

Santykinės bausmės teorija suponuoja tai, kad į žmogų reikia žiūrėti kaip į sudėtingą visuomenės dalį ir vietoj to, kad jam įvykdžius nusikaltimą jį kuriam laikui atriboti nuo visuomenės, yra keliamas siekis jį ugdyti ir jam padėti taip, kad jis daugiau nebe nusikalstų.³ Įkalinimas ir resocializacija yra vienas kitam prieštaraujantys veiksniai,⁴ o siekiant mažinti recidyvizmą, yra svarbu suprasti kokią naudą gali suteikti su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės. Siekiant nustatyti alternatyvų įkalinimui teikiamas naudas ir trūkumus, reikia detalesnės šios temos analizės, taip pat įtraukiant alternatyvų įkalinimui poveikį nepilnamečiams.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra ištirti ir įvertinti Lietuvoje taikomas alternatyvias bausmes įkalinimui, nustatant jų privalumus ir trūkumus.

Darbo uždaviniai. Šiam darbui keliama uždaviniai yra:

1. Atskleisti įkalinimo, kaip kriminalinės bausmės, sampratą ir tikslus;
2. Išnagrinėti įkalinimo alternatyvų rūšis;
3. Pateikti įkalinimo alternatyvų taikymo pranašumus;
4. Aptarti įkalinimo alternatyvų taikymo trūkumus.

¹ European Commission, Eurostat. (2025-08-11). *Prison statistics*. Statistics Explained. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics

² SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. GONČIARKO, Aleksandras; KASILIAUSKAS, Nerijus; MIKĖNAITĖ, Živilė et al. (2010). *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. [interaktyvus]. Vilnius: Vaibra, 2010, <https://web.vu.lt/tf/g.sakalauskas/files/2013/01/Įkalinimo-tikslų-labirintuose-2010.pdf>, p. 136; Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. liepos 19 d. Nr. IX-994. *Valstybės žinios*, 2002, 73-3084.

³ Ibidem.

⁴ SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas et al. (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos* [interaktyvus]. Monografija. Vilnius: Žara. <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/03/Kalinimo-salygos.pdf>, p. 34

5. Išanalizuoti įkalinimo alternatyvų taikymo galimybes ir ribojimus pilnamečiams bei nepilnamečiams asmenims.

Tyrimo objektas. Įkalinimo alternatyvų privalumai ir trūkumai.

Tyrimo metodai. Šiame darbe buvo naudojami teoriniai tyrimo metodai: loginis, lingvistinis, istorinis, lyginamasis, sisteminis ir analizės. Daugiausia šiame darbe taikytas loginis metodas, atliekant teisės aktų, teismų praktikos ir mokslinės literatūros analizę. Analizuojant šaltinius buvo remiamasi jų aktualumu ir reikšmingumu nagrinėjamai temai. Pasirinkti moksliniai darbai, teismų praktika ir kiti šaltiniai leido pagrįsti analizuojamas problemas ir suformuoti argumentuotus darbo teiginius.

Lingvistinis metodas naudotas atskleidžiant kai kurių šiame darbe vartojamų terminų reikšmę, tam tikrų teiginių prasmę.

Istorinis ir lyginamasis metodai naudojami siekiant išnagrinėti užsienio šalių su laisvės atėmimu nesusijusių alternatyvų taikymą bei baudžiamosios politikos raidą ir palyginti šių šalių įkaltų asmenų vidurkius su Lietuvos įkaltų asmenų vidurkiais.

Sisteminis ir analizės metodai naudojami vertinant tarptautinės teisės standartų ir nacionalinės teisės nuostatų, teismų praktikos ir įvairių institucijų pateiktų ataskaitų turinį bei ypatumus išvadų ir apibendrinimų pateikimui.

Darbo originalumas. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės temą daugiausiai yra išanalizavę Anna Drakšienė ir Romualdas Drakšas leidinyje „Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė: vadovėlis“, o baudžiamosios politikos, kalinimo sąlygų bei bausmių taikymo problematikos analizę pateikia Gintautas Sakalauskas leidinyje „Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje“. Įkalinimo alternatyvų privalumų ir trūkumų Lietuvoje tema per pastaruosius penkerius metus Vilniaus universitete parašytas vienas magistro baigiamasis darbas.

Minėtame darbe sutelkiamas dėmesys į vientisą teisinių, ekonominių ir socialinių aspektų analizę, taip pat pateikiama baudžiamosios teisės reguliavimo raida, kol tuo tarpu šis magistro darbas išsiskiria, nes analizę išplečia paliečiant įkalinimo alternatyvų taikymo daromą įtaką nepilnamečiams ir vietoj Lietuvos baudžiamosios teisės raidos analizuojamos užsienio šalių įkalinimo alternatyvų reguliavimo ištakos.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe buvo remiamasi teisės norminiais aktais, specialiaja literatūra, elektroniniais leidiniais, akademiniiais straipsniais, nacionaline ir tarptautine teismų praktika. Vieni iš svarbiausių šaltinių rašant magistro darbą buvo Gintauto Sakalausko (red.) 2020 m. monografija „Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos“ bei Lietuvos kalėjimų tarnybos ir Lietuvos probacijos tarnybos veiklos ataskaitos.

1. Įkalinimo samprata ir tikslai

Žmogaus ir demokratinės valstybės ekonominis santykis negali būti toks pats. Valstybė, atsakinga už mokesčių rinkimą, viešosios tvarkos palaikymą, tam tikrų paslaugų teikimą ir kt., visada bus ekonomiškai pajėgesnė už pavienį asmenį. Iš išvardintų valstybės vykdomų funkcijų išskirtina ir išimtinė teisė vykdyti teisingumą. Valstybė teisingumą vykdo per savo teismus. Teismai, įgyvendindami baudžiamuosius įstatymus, turi teisę paskirti asmeniui laisvės atėmimo bausmę ir ją įkalinėti. Toks resursų paskirstymo santykis, be jokių papildomų priemonių, suteikia valstybei neproporcingo dydžio persvarą prieš pavienį asmenį. Būtent dėl šios priežasties egzistuoja tam tikros teisės ir pareigos, kurios yra skirtos šio neproporcingo resursų paskirstymo subalansavimui.

Pirma, svarbu yra paminėti svarbiausią žmogaus teisę – žmogaus laisvės neliečiamumą. Ši teisė laikoma viena svarbiausių pamatinių teisių. Dėl šios priežasties ši teisė yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnyje.⁵ Atsižvelgiant į šios teisės svarbą, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnyje išskiriami atvejai, kuriais žmogaus laisvė gali būti atimta.⁶ Toks dėmesys žmogaus laisvei yra skiriamas, kadangi tik valstybė, vykdydama teisingumą per teismus, gali atimti žmogaus laisvę.⁷

Antra, valstybei suteikiama išimtinė teisė vykdyti teisingumą užtraukia ir tam tikras pareigas. Dėl šios priežasties valstybė turi pareigą kiekvienu atveju įrodyti ir pagrįsti laisvės atėmimo taikymo teisėtumą ir būtinumą. Asmens laisvės apribojimo teisėtumas ir pagrįstumas vertinamas nuo pat laikino sulaikymo. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 140 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad „Apie kiekvieną <...> sulaikytą asmenį per įmanomai trumpiausią laiką turi būti pranešta prokurorui ir jam pateikti dokumentai <...>. Prokuroras, susipažinęs su asmens laikino sulaikymo dokumentais, privalo nedelsdamas įvertinti laikino sulaikymo teisėtumą ir pagrįstumą. Įvertinęs asmens laikino sulaikymo teisėtumą ir pagrįstumą, prokuroras <...> patvirtina arba <...> panaikina <...> paskirtą laikiną sulaikymą.“⁸

Siekiant aptarti įkalinimo alternatyvas, visų pirma yra svarbu apsibrėžti įkalinimo sampratą bei jos tikslus. Turint aiškų įkalinimo apibrėžimą ir įkalinimo tikslus, galima išnagrinėti, ar įkalinimas įgyvendina jam nustatytus tikslus. Lietuvos Respublikos

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33–1014.

⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 2000, 40-987.

⁷ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. 1994 m. birželio 17 d. Nr. I-480. *Valstybės žinios*, 1994, 46-851.

⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 41 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui.⁹ BK 42 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintos bausmių rūšys, kurios gali būti skiriamos asmeniui, padariusiam nusikaltimą. Minėtos bausmės yra: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, terminuotas laisvės atėmimas, laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Šiam darbui yra aktualios dvi iš nurodytų bausmių, t. y., terminuotas laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Terminuotas laisvės atėmimas gali būti faktiškai nevykdomas, vadovaujantis, pavyzdžiui, BK 75 straipsniu, kuriame yra detalizuojama kokiais atvejais gali būti skiriamas bausmės vykdymo atidėjimas. Visgi, kai asmuo yra nuteistas laisvės atėmimo bausme ir kai ją faktiškai pradeda vykdyti, asmuo yra įkalinamas. Todėl įkalinimo samprata savo esme yra artima laisvės atėmimo bausmės sampratai. Laisvės atėmimo bausmės bendrinė esmė, pasak G. Švedo, yra „nusikaltimą padariusio asmens nubaudimas“.¹⁰ Pats nubaudimas yra pasiekiamas per visuotinai pripažįstamą asmens izoliavimo nuo visuomenės elementą.¹¹ Vyrauja įvairios nuomonės dėl laisvės atėmimo bausmės apibrėžimo. Vieni laisvės atėmimo bausmę supranta kaip griežtą nubaudimą, todėl, pasak G. M. Sykes, tai turi būti „skausmingos sąlygos, kuriomis individas turi būti“,¹² kol kiti į laisvės atėmimo bausmę žvelgia labiau kaip į priverstinę fizinės asmens laisvės atėmimą, atskiriant jį nuo visuomenės.¹³ Sutinkamai su teisės šaltinių autoriais, įkalinimą iš esmės galima apibrėžti kaip asmens izoliavimą nuo visuomenės specialioje įkalinimo įstaigoje, nustatant jam specialias teises ir pareigas.

Faktinis laisvės atėmimo bausmės vykdymas (įkalinimas), yra atliekamas taip pat/kartu siekiant įgyvendinti tuo metu visuomenėje palankią kriminalinės bausmės teoriją. Kriminalinės bausmės teorijos yra iš esmės dvi: 1) absoliutaus baudimo teorija, pagal kurią bausmė neturi tikslo ir bausmė yra atpildas už kaltę bei; 2) santykinio (reliatyvaus) baudimo teorija, pagal kurią bausmės tikslas yra užkirsti nusikalstamumo pasikartojimą, o šis tikslas yra įgyvendinamas per šioje teorijoje egzistuojančius veiksnius.¹⁴

⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

¹⁰ ŠVEDAS, Gintaras (2003). *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras. p. 60

¹¹ Ibidem.

¹² SYKES, Greham M. (1974). *The society of captives. A study of a maximum security prison* [interaktyvus]. New Jersey: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv14164hw>, p. 9

¹³ SHELBY, Tommie (2022). *The Idea of Prison Abolition* [interaktyvus]. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv2ks6t26>, p. 88

¹⁴ SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. GONČIARKO, Aleksandras; KASILIAUSKAS, Nerijus; MIKĖNAITĖ, Živilė et al. (2010). *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys.

Taigi, atsižvelgiant į BK išdėstytus bausmės tikslus bei Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau – BVK) paskirtį, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje vykdoma (ar siekiama įgyvendinti) kriminalinės bausmės teorija yra santykinio (reliatyvaus) baudimo teorija. BK 41 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta, kad bausmės paskirtis yra: 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą¹⁵, o BVK 1 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad šio kodekso paskirtis – nustatyti tokią bausmių vykdymo tvarką, kad atlikę bausmę nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis.¹⁶ Nors BK tikslai iš esmės gali likti ir tokie patys siekiant įgyvendinti bet kurią iš aukščiau pateiktų kriminalinės bausmės teorijų, būtent BVK paskirtis nukreipia į santykinio (reliatyvaus) baudimo teorijos įgyvendinimą Lietuvoje. Priešingu atveju, t. y., siekiant tik atsakyti už padarytą nusikalstamą veiką, nebūtų aktualu BVK nustatyti tokios bausmių vykdymo tvarkos, kad nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtomis priemonėmis ir būdais.

Santykinio (reliatyvaus) baudimo teorija gana plačiai išsišakoja į ją papildančius tikslus. Šie tikslai yra svarbūs siekiant nustatyti alternatyvų įkalinimui pranašumus ir trūkumus. Jei vykdomos baudžiamosios politikos tikslas būtų atitikti atpildo bausmės teorijos esmę, nebūtų apskritai galima svarstyti alternatyvų laisvės atėmimo bausmei, kadangi bausmės tikslas ir būtų pats įkalinimas. Lietuvoje yra vykdoma tokia baudžiamoji politika, kurios tikslas yra ne vien pats įkalinimas (laikinas izoliavimas), bet ir kiti svarbūs šios teorijos tikslai. Jie yra išskaidyti į tris blokus, pagal daromą įtaką: a) kaltininkui; b) kaltininkui ir nukentėjusiajam; c) visuomenei. Pagal minėtą bausmės teoriją kaltininkui keliami tikslai yra: 1) individualus atgrasymas; 2) laikinas izoliavimas (įkalinimas); 3) resocializacija. Tarp paminėtų tikslų yra laikinas kaltininko izoliavimas (įkalinimas), todėl galėtų pasirodyti, kad įkalinimo alternatyva apskritai negalėtų būti taikoma, nes nebūtų įgyvendinamas vienas iš tikslų, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tai nėra absoliutus šios bausmės teorijos tikslas. Įkalinimo alternatyvos taip pat gali būti taikomos, kadangi ši

[interaktyvus]. Vilnius: Vaibra, 2010, <https://web.vu.lt/tf/g.sakalauskas/files/2013/01/Įkalinimo-tikslų-labirintuose-2010.pdf>, p. 136

¹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

¹⁶ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. liepos 19 d. Nr. IX-994. *Valstybės žinios*, 2002, 73-3084.

bausmės teorija taip pat apima kaltininko ir nukentėjusiojo santykių atstatymą per atkuriamąjį teisingumą, sutaikinimą ir žalos atlyginimą.¹⁷

1987 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R(87)3 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ (toliau – Taisyklės) preambulėje yra, be kita ko, nurodyta, kad šių taisyklių tikslas yra nustatyti minimalių standartų ribas visiems tiems kalėjimų administravimo aspektams, kurie yra būtini humaniškomis sąlygoms ir pozityviam elgesiui modernioje ir pažangioje sistemoje.¹⁸ Taisyklių 65 straipsnio d) punkte taip pat raginama „suteikti kaliniams galimybes ugdyti įgūdžius ir gebėjimus, kurie pagerintų jų sėkmingos resocializacijos po paleidimo į laisvę perspektyvas“.¹⁹ Tai yra vienas iš resocializacijos tikslų, kuris, atitinkamai, turi būti įgyvendinamas ir Lietuvoje. Pasak G. Sakalausko, įkalinimas nėra tinkamiausia resocializacijos priemonė ir įkalinimas dažniausiai veikia priešingai. Todėl natūralu, kad įkalinimas neturėtų būti suvokiamas bei taikomas siekiant skatinti teigiamą asmens pokytį.²⁰ Nors įkalinimas neišvengiamai desocializuoja asmenį nuo visuomenės, įkalinimas yra suderintas su teisingumo principu. Lietuvos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad „Konstitucijoje įtvirtintas prigimtinio teisingumo principas suponuoja tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės turi būti teisingos. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai *inter alia* reiškia, kad valstybės taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. Taigi bausmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms, už kurias jos nustatytos; už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvatūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai“.²¹

Tuo tarpu nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė turi tam tikrą specifiką. BK vis dar nėra įtvirtinta nepilnamečio sąvoka. Tačiau nepilnamečių asmenį galima apibrėžti per kelis kriterijus, t. y., amžių ir socialinę brandą.²² Nors baudžiamasis įstatymas nepateikia nepilnamečio sąvokos, tačiau ją jau galima rasti BPK 27(1) straipsnyje. BK 13 straipsnyje yra įtvirtintos dvi reikšmingos nepilnamečių amžiaus grupės: tie, kuriems iki veikos padarymo buvo suėję keturiolika metų ir tie, kuriems iki veikos padarymo buvo suėję

¹⁷ SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. GONČIARKO, Aleksandras; KASILIAUSKAS, Nerijus; MIKĖNAITĖ, Živilė et al. (2010). *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. [interaktyvus]. Vilnius: Vaibra, 2010, <https://web.vu.lt/tf/g.sakalauskas/files/2013/01/Įkalinimo-tikslų-labirintuose-2010.pdf>, p. 136

¹⁸ 1987 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R (87) 3 dėl Europos kalėjimų taisyklių.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIEŅĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas et al. (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos* [interaktyvus]. Monografija. Vilnius: Žara. <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/03/Kalinimo-salygos.pdf>, p. 10

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 57-2552.

²² DRAKŠIENĖ, Anna ir DRAKŠAS, Romualdas (2007). *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, p. 30

šešiolika metų.²³ Šios ribos yra reikšmingos toliau nagrinėjant nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę. Tuo tarpu socialinė branda yra pagrindiniai žmogaus raidos etapai. Pirmiausia vyksta kūdikystė, apimanti pirmuosius gyvenimo metus. Vėliau seka vaikystė, trunkanti maždaug nuo dvejų metų iki lytinio brendimo pradžios. Po jos prasideda paauglystė, kuri tęsiasi nuo brendimo iki maždaug dvidešimties metų. Jauno suaugusio žmogaus laikotarpis apima maždaug 20-40 gyvenimo metus, po kurio pereinama į vidutinį amžių – nuo 40 iki 60 metų. Galiausiai žmogus pasiekia senatvę, kuri prasideda sulaukus daugiau nei šešiasdešimties.²⁴

BK 80 straipsnyje yra įtvirtinta, kad nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtis yra: 1) užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų šių asmenų amžių ir socialinę brandą; 2) riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes; 3) padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu; 4) sulaikyti nepilnamečių nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo.²⁵ Taigi, vertinant nepilnamečio asmens įkalinimo galimybes, pastebėtina, kad baudžiamasis įstatymas yra suformuluotas taip, kad apskritai būtų išvengta nepilnamečio įkalinimo. Vadovaujantis BK, teismas gali nepilnamečiui skirti tik terminuotą laisvės atėmimo bausmę, jei yra pagrindo manyti, kad kitos bausmės rūšys nepakeis jo nusikalstamų polinkių, arba jei nepilnametis padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą.²⁶ Pažymėtina, kad teismas skirdamas laisvės atėmimo bausmę nepilnamečiui, nustato, kad minimalus bausmės dydis sudaro pusę minimalios bausmės dydžio, pagal kurią teisiamas pilnametis asmuo. Tai reiškia, kad maksimalūs nepilnamečiams taikomi bausmių rėžiai yra per pusę mažesni, nei tie, taikytini pilnamečiams.

Iš tokios baudžiamojo įstatymo formuluotės galima suprasti, kad nepilnamečiams asmenims taikytinų bausmių tikslas yra ne retribucija (atpildas), bet jų reabilitavimas per auklėjimo priemones, skirtas paveikti juos taip, kad jie nebekartotų nusikalstamų veikų, kartu siekiant jų neįkalinti. Tai patvirtina ir Lietuvos apeliacinis teismas, baudžiamojoje byloje nurodęs, kad „pagal šiuo metu galiojančias teisės normas ir jų pagrindu susiklosčiusią teismų praktiką, nepakankamos socialinės brandos konstatavimas suponuoja pareigą teismui baudžiamajon atsakomybėn traukiamo jaunuolio atžvilgiu taikyti specifinę

²³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

²⁴ ŪSELĖ, Laura (2010). Jaunų pilnamečių (18-20) socialinė branda – nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų jiems taikymo veiksnys. *Teisės problemos*. 2 (68), 58-91 [interaktyvus]. <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2010-2-usele.pdf>, p. 62

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės formą, kuri, yra švelnesnė nei suaugusiesiems taikoma baudžiamosios atsakomybės forma ir ja siekiama gerokai daugiau tikslų, susijusių su asmens socialine rehabilitacija, nei taikant suaugusiųjų baudžiamosios atsakomybės formą“.²⁷

Apibendrinant, valstybės teisė vykdyti teisingumą ir taikyti laisvės atėjimo bausmę yra išimtinė, tačiau kartu yra griežtai ribojama žmogaus teisių apsaugos principų ir valstybės pareiga pagrįsti tokios priemonės būtinumą. Laisvės atėmimas, nors ir laikomas viena griežčiausių bausmių, nėra savitikslis – Lietuvos baudžiamoji politika orientuota į santykinę bausmės teoriją, kurios esmė yra ne tik nubausti, bet ir užkirsti kelią nusikalstamumui, reabilituoti asmenų bei užtikrinti jo sugrįžimą į visuomenę. Dėl šios priežasties įkalinimas turėtų būti taikomas kaip kraštutinė priemonė, ypač atsižvelgiant į tai, kad ši bausmė dažnai nepadaeda pasiekti asmens rehabilitacijos ir gali turėti priešingą poveikį. Ypatingas dėmesys skiriamas nepilnamečiams, kurių atžvilgiu prioritetas skiriamas auklėjamojo poveikio priemonėms ir yra siekiama vengti laisvės atėmimo bausmės. Tai rodo, kad Lietuvos teisinėje sistemoje yra siekis ne tik nubausti, bet ir sudaryti sąlygas asmens socialinei integracijai bei užkirsti kelią pakartotiniam nusikalstamam elgesiui.

²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-357-398/2017.

2. Įkalinimo alternatyvos

Įkalinimo alternatyva (arba su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė) yra bausmė, į kurią nepatenka įkalinimas ir kuri gali būti skiriama asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką. Svarbu paminėti tai, kad alternatyvos įkalinimui taikymas nėra atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, o įkalinimo bausmės pakeitimas kita bausme. Tai reiškia, kad asmuo vis tiek yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, o taikoma bausmė yra pakeičiama į su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Jungtinių Tautų vadove dėl pagrindinių principų ir perspektyvių praktikų dėl alternatyvų įkalinimui yra nurodoma, kad alternatyvos laisvės atėmimui, kaip ir laisvės atėmimas bei kitos bausmės formos, negali būti žiaurios, nežmoniškos ar žeminančios. Net jei jos iš esmės nėra tokios, alternatyvos įkalinimui gali pažeisti žmogaus teisių standartus ir normas, jei jos naudojamos netinkamai ar neteisingai. Be to, nesvarbu kokia yra konkrečios alternatyvos įkalinimui skyrimo priežastis, reikia siekti, kad kaltinamasis ją vertins (supras) kaip bausmę.²⁸

Įkalinimas, kaip kraštutinė priemonė, izoliuoja asmenį nuo visuomenės specialioje įkalinimo įstaigoje ir yra griežčiausia bausmė, numatyta Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Būtent pats izoliavimas ir sukelia daugelį neigiamų padarinių, kurie, asmeniui atlikus laisvės atėmimo bausmę, vėliau gali atsispindėti visuomenėje. Šiai problemai spręsti BK buvo numatytos išimtys, kuomet laisvės atėmimo bausmė gali būti netaikoma.

Alternatyvos įkalinimui tapo aktualios, kai buvo suprasta ir pastebėta, kad betikslis laiko praleidimas kalėjime nepadės pasiekti teigiamo rezultato ilgalaikėje perspektyvoje. Betikslis laiko praleidimas kalėjime ne tik trukdo atstatyti teisingumą, tačiau ir kelia riziką, kad iš įkalinimo įstaigos paleistas asmuo vėl nusikals.

Reikšmingą įtaką Lietuvos baudžiamajai politikai turėjo Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtose taisyklės ir gairės. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. priimta rezoliucija Nr. 45/110 (Tokijo taisyklės), yra skirta skatinti laisvės atėmimui alternatyvių priemonių taikymą, kurios taip pat numato minimalius apsaugos standartus asmenims, kuriems taikomos alternatyvos įkalinimui.²⁹ Tokijo taisyklės, kaip minimalūs standartai, yra taikytini visiems asmenims. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1985 m. lapkričio 29 d. priimtoje rezoliucijoje Nr. 40/33 (Pekino taisyklės), išskirtinis dėmesys skiriamas nepilnamečių teisingumo vykdymui ir minimalių standartų nustatymui. Šių taisyklių tikslas yra skatinti valstybės narės, laikantis

²⁸ Handbook of basic principles and promising practices on alternatives to imprisonment, United Nations Office on Drugs and Crime (2007). New York: United Nations. ST/ODC(09)/134. p. 26-27

²⁹ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures The Tokyo Rules., United Nations General Assembly (1990). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-non-custodial-measures>.

savo bendrųjų interesų, siekti toliau skatinti nepilnamečio ir jo ar jos šeimos gerovę.³⁰ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. priimtoje rezoliucijoje Nr. 45/112 (Rijado gairės) pirmajame punkte yra nustatyta, kad nepilnamečių nusikalstamumo prevencija yra esminė visuomenės nusikalstamumo prevencijos dalis. Užsiimdami teisėta, visuomenei naudinga veikla ir puoselėdami humanistinį požiūrį į visuomenę bei gyvenimo filosofiją, jaunuoliai gali išsiugdyti nusikalstamumui nepritariančias nuostatas.³¹

Taip pat paminėtina Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija CM/Rec(2018)8 „Dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose“, kurioje yra siekiama valstybės nares paskatinti plėtoti ir taikyti atkuriamąjį teisingumą savo baudžiamojo teisingumo sistemose.³² Atkuriamasis teisingumas yra procedūra, kurią taikant sudaromos sąlygos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui ir nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui laisva valia, padedant nešališkai trečiajai šaliai, aktyviai dalyvauti sprendžiant su nusikalstama veika susijusius klausimus, siekiant sušvelninti šios veikos padarinius.³³ Atkuriamojo teisingumo sąvoka nėra randama BK, tačiau yra įtvirtinta neseniai priimtame Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatyme. Atkuriamasis teisingumas, kaip įkalinimo alternatyva, šio darbo rašymo metu nėra įtvirtintas BK, o pagal minėtą įstatymą yra taikomas siekiant teikti pagalbą asmenims, kurie nukentėjo nuo nusikalstamų veikų, padarytų Europos Sąjungos teritorijoje arba ne Europos Sąjungos teritorijoje, kai baudžiamasis procesas vyksta Lietuvos Respublikos teritorijoje. Tai reiškia, kad atkuriamasis teisingumas gali būti taikomas tik labai ribotame baudžiamojo proceso rate (t. y. tik tada, kai nusikalstama veika yra padaryta už Lietuvos Respublikos sienų). Dėl šios priemonės taikymo specifiškumo spręstina, kad su šia priemone susijęs reguliavimas yra priimtas siekiant įgyvendinti ne Lietuvos valstybės baudžiamosios sistemos politiką, bet palengvinti baudžiamojo proceso įgyvendinimą tarptautiniame lygmenyje. Todėl šiame darbe atkuriamasis teisingumas nebus nagrinėjamas.

Taip pat kaip įkalinimo alternatyva gali būti pasirodyti ir lygtinis paleidimas. Lygtinis paleidimas reiškia, kad nuteistasis gali būti išleistas iš įstaigos, kurioje atlieka

³⁰ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules), United Nations General Assembly (1985). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>

³¹ United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines), United Nations General Assembly (1990). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-guidelines-prevention-juvenile-delinquency-riyadh>

³² Council of Europe (2018). Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters.

³³ Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymas. 2021 m. sausio 20 d. Nr. XIV-169. TAR, 2021, 2021-00908.

terminuotą laisvės atėmimo bausmę, anksčiau laiko, jei jau atliko dalį paskirtos bausmės, kai yra maža jo pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika ir jam nustačius probacijos priežiūrą.³⁴ Lygtinis paleidimas, kaip įkalinimo alternatyva gali būti painiojamas per supratimą, kad asmuo išvengia įkalinimo. Tačiau, jei nuteistasis jau patyrė įkalinimą, tai tokia priemonė jau prieštarautų įkalinimo alternatyvos tikslui. Taip pat pažymėtina, kad ši priemonė gali būti taikoma tik įkalinimo vykdymo metu, vadovaujantis BPK, bet ne bausmės skyrimo metu. Todėl šiame darbe lygtinis paleidimas nebus toliau nagrinėjimas, kadangi darbo temos apimtyje lygtinis paleidimas negali būti suprantamas kaip įkalinimo alternatyva.

2.1. Įkalinimo alternatyvų rūšys

Lietuvos Respublikoje baudžiamasis įstatymas teismams suteikia gana plačias galimybes taikyti įvairias bausmes už nusikalstamas veikas. Platus sankcijų pasirinkimas yra ypač svarbus, siekiant suteikti teismams galimybę parinkti bausmę teisiamajam tokią, kad ji būtų tinkamai individualizuota. BK nusikalstamos veikos yra skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Nusikaltimui, esant sunkesnei nusikalstamai veikai nei baudžiamajam nusižengimui, yra taikomos griežtesnės sankcijos, ilgesni bausmių terminai ir teismams yra suteikiama mažiau galimybių parinkti įvairias bausmes. Tai puikiai iliustruoja BK bausmių skyriaus analizė. Kaip buvo nurodyta šiame darbe, BK 42 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad asmeniui, padariusiam nusikaltimą gali būti skiriamos bausmės, kurios yra: viešieji darbai; bauda; laisvės apribojimas; areštas; terminuotas laisvės atėmimas; laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Tai reiškia, kad padarius nusikaltimą yra galimos 6 skirtingos bausmės (iš kurių 2 yra įkalinimas). Tačiau to pačio straipsnio 2 dalyje nustatytos tos pačios bausmės, galimos skirti asmeniui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą, išskyrus terminuotą bei neterminuotą laisvės atėmimą (įkalinimą). Tiek padarius nusikaltimą, tiek ir nusikalstamą veiką, kartu su skiriamomis bausmėmis gali būti taikomos ir baudžiamojo poveikio priemonės, su keliais ribojimais. Tai parodo logišką bei nuoseklų požiūrį į bausmes – suteikiant teismams galimybę skirti griežtesnes bausmes už sunkiausius nusikaltimus, tačiau tuo pačiu apribojant griežčiausių bausmių skyrimą už mažiau pavojingas nusikalstamas veikas.

Reikšmingą įtaką Lietuvos baudžiamajai politikai turėjo tarptautinių organizacijų pateiktos rekomendacijos ir gairės, kadangi šiandien galiojančiame BK daugelis nuostatų atspindi Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Tokijo taisyklės buvo priimtose siekiant

³⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.

sumažinti kalėjimų perpildymą, skatinti bendruomenės įsitraukimą į teisingumo procesą ir remti nuteistųjų rehabilitaciją. Jose išdėstytos alternatyvos įkalinimui yra: 1) žodinės sankcijos, pavyzdžiui, papeikimas, papeikimas ir įspėjimas; 2) lygtinis atleidimas; 3) statuso sankcijos; 4) ekonominės sankcijos ir piniginės baudos, pavyzdžiui, baudos ir dienos baudos; 5) konfiskavimas arba nusavinimo nutartis; 6) atsakomybės atlyginimas nukentėjusiajam arba nutartis dėl kompensacijos; 7) bausmės vykdymo atidėjimas arba atidėjimas; 8) lygtinis atleidimas ir teisminė priežiūra; 9) įpareigojimas atlikti viešuosius darbus; 10) nukreipimas į lankymo centrą; 11) namų areštas; 12) bet kokia kita neinstitucinė bausmė; 13) tam tikras pirmiau išvardytų priemonių derinys.³⁵ Pažymėtina tai, kad Bankoko taisyklėse nebuvo išdėstomos naujos įkalinimo alternatyvos, tačiau kaip jau esantis įkalinimo alternatyvų pagrindas buvo panaudotas Tokijo taisyklėse išdėstytas įkalinimo alternatyvų rinkinys.³⁶ Taisyklėse taip pat nurodoma, kad valstybių narių teisinėse sistemose turi būti parengtos alternatyvios įkalinimui bausmės, ikiteisminio proceso ir bausmės skyrimo priemonės atsižvelgiant į lyčių aspektą, taip pat atsižvelgiant į tai, kad daugelis moterų nusikaltėlių yra patyrusios viktimizaciją, o taip pat turi būti atsižvelgta į jų vaikų priežiūros pareigas. Šios taisyklės yra pagrindas visų Jungtinių Tautų narių baudžiamosios politikos „švelnėjimo“, kuomet buvo persiorientuota ir pereita nuo atpildo bausmių, prie suvokimo, kad asmenis reikia reabilituoti. Nors Tokijo taisyklės nėra privalomos Jungtinių Tautų narėms, jų įtaka yra akivaizdi.

1985 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtose nepilnamečių minimalius standartus apimančios Pekino taisyklėse nustatytas įkalinimo alternatyvų sąrašas yra kur kas siauresnis. Jis apima: 1) nurodymus dėl globos, konsultavimo ir priežiūros; 2) lygtinį atleidimą; 3) nurodymus atlikti viešuosius darbus; 4) pinigines baudas, kompensacijas ir žalos atlyginimą; 5) nurodymus dėl tarpinio gydymo ir kito gydymo; 6) nurodymus dalyvauti grupinėse konsultacijose ir panašioje veikloje; 7) nurodymus dėl globos šeimose, bendruomenėse ar kitose ugdymo įstaigose; 8) kitus susijusius nurodymus.

Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtvirtintos bausmės ir baudžiamąsias poveikio priemonės iš esmės atitinka sankcijas, kurios yra nurodytos Pekino, Tokijo ir Bankoko taisyklėse. Atsižvelgiant į tai, kad Bankoko taisyklės remiasi Tokijo taisyklėse nurodytomis

³⁵ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures The Tokyo Rules., United Nations General Assembly (1990). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-non-custodial-measures>

³⁶ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules), United Nations General Assembly (2010). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-treatment-women-prisoners-and-non-custodial>

įkalinimo alternatyvų rinkiniu, jos nėra išskiriamos, todėl nurodant Tokijo taisyklės, kartu lyginamos ir Bankoko taisyklės.

1 lentelė. BK įtvirtintų bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių atitikimas Tokijo, Pekino ir Bankoko taisyklėms.

Bausmė	Tokijo taisyklės	Pekino taisyklės
Viešieji darbai, BK 46 str.	Įpareigojimas atlikti viešuosius darbus	Nurodymai atlikti visuomeninius darbus
Bauda, BK 47 str.	Ekonominės sankcijos ir piniginės baudos	Finansinės baudos, kompensacijos ir žalos atlyginimas
Laisvės apribojimas, BK 48 str.	• Namų areštas • Probacija ir teismo priežiūra	Probacija
Bausmės vykdymo atidėjimas, BK 75 str.	Bausmės vykdymo sustabdymas arba atidėjimas	Bausmės atidėjimas, sąlyginė bausmė
Baudžiamojo (auklėjamojo) poveikio priemonės	Tokijo taisyklės	Pekino taisyklės
Viešųjų teisių atėmimas ar teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, BK 68 ¹ str.	Baudos už statuso pažeidimus	-
Turto konfiskavimas, BK 72 str.	Konfiskavimo arba nusavinimo nutartis	
Turtinės ir (ar) neturtinės žalos atlyginimas ar pašalinimas, BK 69 str.	Restitucija nukentėjusiajam arba sprendimas dėl kompensacijos	-
Atidavimas tėvams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir prižiūrėti, BK 86 str.	-	• Nurodymai dėl priežiūros, globos ir priežiūros; • Nutarimai dėl globos, bendruomenių ar kitų ugdymo įstaigų
Turtinės ir (ar) neturtinės žalos atlyginimas arba jos pašalinimas, BK 84 str.	-	Finansinės baudos, kompensacijos ir žalos atlyginimas
Atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą, BK 88 str.	-	• Laikinieji ir kiti gydymo nurodymai;

		• Nutarimai dėl globos, bendruomenių ar kitų ugdymo įstaigų
--	--	---

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741; 4. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures The Tokyo Rules., United Nations General Assembly (1990). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-non-custodial-measures>; United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules), United Nations General Assembly (2010). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-treatment-women-prisoners-and-non-custodial>; United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules), United Nations General Assembly (1985). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>.

Visgi, ne visi Tokijo ar Pekino taisyklių elementai atspindi BK. Dėl šios priežasties ne visos taisyklėse nurodytos įkalinimo alternatyvos yra nurodomos lentelėje aukščiau. Kai kurios šių taisyklių nuostatos randamos ir kituose įstatymuose, pavyzdžiui, BPK 132 straipsnyje nustatytas namų areštas nepatenka nei į bausmės, nei į baudžiamojo poveikio priemonės kategoriją³⁷. Vis dėlto, BK įtvirtintų baudžiamojo poveikio priemonių sąrašė randamas platesnis sąrašas priemonių, susijusių su teisių atėmimu, nei tas, randamas Tokijo taisyklėse.

Tuo tarpu Rijado taisyklės nepateikia įkalinimo alternatyvų. Rijado taisyklės pateikia išsamų, teisiškai neprivalomą tarptautinių gairių rinkinį, skirtą padėti valstybėms užkirsti kelią nepilnamečių nusikaltamumui taikant socialines, edukacines ir bendruomenines priemones, o ne baudžiamuosius ar kriminalizuojančius procesus.³⁸

Taigi, įkalinimo alternatyvos Lietuvoje yra: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas ir bausmės vykdymo atidėjimas.

Apibendrinant, BK yra nustatytos tokios įkalinimo alternatyvos: 1) viešieji darbai; 2) bauda; 3) laisvės apribojimas; 4) bausmės vykdymo atidėjimas. Šios įkalinimo

³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.

³⁸ United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines), United Nations General Assembly (1990). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-guidelines-prevention-juvenile-delinquency-riyadh>

alternatyvos leidžia teismams individualizuoti bausmę pagal nusikalstamo veikos pavojingumą ir konkrečius asmenį apibūrinančius požymius. Griežčiausios bausmės, tokios kaip neterminuotas ir terminuotas laisvės atėmimas, taikomi už sunkesnius nusikaltimus. Lietuvos baudžiamasis įstatymas iš esmės atitinka tarptautinius standartus, kurie skatina įkalinimo alternatyvų taikymą, nuteistųjų reabilitaciją ir kalėjimų sistemos mažinimą. Įkalinimo alternatyvos Lietuvoje sudaro svarbią baudžiamosios teisės dalį ir yra orientuotos į humaniškesnę, proporcingesnę ir efektyvesnę teisingumo įgyvendinimą.

2.2. Įkalinimo alternatyvų taikymo galimybės ir ribojimai

Baudžiamasis įstatymas numato galimybę taikyti alternatyvias, su laisvės atėmimu nesusijusias, sankcijas kaltinamajam. Tačiau dėl BK struktūros, ne visos sankcijos, kurios yra išdėstytos BK, gali būti taikomos kaip alternatyvos įkalinimui. Teismas, surašydamas nuosprendį, kuriuo kaltinamasis pripažįstamas kaltu, gali parinkti tik bausmę. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, turto konfiskavimas, kaip baudžiamojo poveikio priemonė, gali būti taikoma tik kaip papildoma priemonė skiriant bausmę. Pasak R. Drakšo, individualizuojant bausmę, teismas turi patikrinti, ar tikslai, kuriuos kelia įstatymų leidėjas, bus įgyvendinti. Jeigu teisės norma nėra tiksli ar netinkami jos tikslai, ji tampa „mirusia“ ir praktikoje negali būti tinkamai pritaikoma.³⁹

Pirmoji pagal eiliškumą bausmė, kuri gali būti skiriama kaip įkalinimo alternatyva, yra viešieji darbai. Viešųjų darbų esmė yra visuomenei naudingas, neatlygintinas nuteistojo darbas. Šių darbų neatlygintinumas neapsiriboja darbo užmokesčio nebuvimu, kadangi nuteistiesiems taip pat nėra taikomos darbo kodekso nuostatos. Darbus dirbantys nuteistieji gali savo noru apsidrausti sveikatą Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo ir kitų sveikatos draudimą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka.⁴⁰

Viešieji darbai skiriami tik tuo atveju, jeigu kaltinamasis sutinka.⁴¹ Kaltinamojo sutikimas yra siejamas visų pirma su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnyje nustatytu draudimu dėl priverčiamojo darbo. Viešieji darbai yra viena iš švelnesnių bausmių rūšių, kurios esmę sudaro įpareigojimas per teismo paskirtą laiką neatlygintinai dirbti nuo 10 iki 40 valandų per mėnesį visuomenės labui. Todėl ši bausmė turėtų tapti ekonomiškai ir pakankamai efektyvia poveikio priemone asmenims, padariusiems

³⁹ DRAKŠAS, Romualdas (2020). *Teisingumo principas kaip bausmės vykdymo atidėjimo prielaida* [interaktyvus]. Jurisprudencija, 2020, 27 (2), DOI: 10.13165/JUR-20-27-2-11, p. 465

⁴⁰ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. liepos 19 d. Nr. IX-994. *Valstybės žinios*, 2002, 73-3084.

⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.

baudžiamuosius nusižengimus bei nesunkius nusikaltimus. BK yra nurodyta, kad viešieji darbai skiriami nuo vieno mėnesio iki vienerių metų, tačiau šis laikas negali būti ilgesnis nei 480 valandų, kai bausmė skiriama už nusikaltimą, ir 240 valandų, kai bausmė skiriama už baudžiamąjį nusižengimą.⁴²

Tuo tarpu nepilnamečių viešųjų darbų bausmė yra numatyta BK XI skyriuje. Nors BK 80 straipsnio 1 dalies 2 punkte yra nurodyta, kad siekiama riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes,⁴³ nėra pasisakoma dėl alternatyvių įkalinimui bausmių taikymo ribojimo. Tai reiškia, kad kitos bausmės gali būti taikomos, kartu skiriant auklėjamo poveikio priemones. Būtent viešųjų darbų taikymo ypatumas nepilnamečiams yra maksimalus šios bausmės dydis. Maksimalus bausmės dydis (kaip ir kitoms nepilnamečiams taikytinoms bausmėms) yra apskaičiuojamas imant pilnamečiams taikomų bausmių dydžio vidurkį ir jį nustatant maksimalia bausmės riba.

Viešieji darbai, kaip alternatyvi laisvės atėmimui bausmė, atspindi baudžiamosios politikos siekį rasti subalansuotą požiūrį į nusikalstamumą, užtikrinant teisingumą, tačiau kartu išvengiant įkalinimo. Ši bausmė turi kelias esmines savybes, kurios lemia jos taikymą praktikoje. Visų pirma, viešieji darbai gali būti skiriami tik gavus kaltinamojo sutikimą. Nepilnamečiams, kaip ir pilnamečiams, yra taikomas tas pats sutikimo atlikti viešuosius darbus mechanizmas, užtikrinantis atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintam priverstinio darbo draudimui. Ši nuostata yra unikali, kadangi kaltinamajam tai tarsi suteikia galimybę atsisakyti šios bausmės. Pažymėtina tai, kad kaltinamojo sutikimas atlikti viešųjų darbų bausmę nereiškia absoliutaus išpareigojimo ją įvykdyti, kadangi nuteistajam, kuris vengia atlikti viešųjų darbų bausmę, teismas ją gali pakeisti bauda arba laisvės apribojimu.⁴⁴ Antra, viešųjų darbų bausmė, kaip ir įkalinimas (išskyrus neterminuotą laisvės atėmimą), yra apribota trukmės atžvilgiu. BK yra nustatytos maksimalios valandų ribos, kurios gali būti skiriamos už atitinkamai baudžiamąjį nusižengimą bei nusikaltimą. Taip pat yra nustatytas ir darbo intensyvumo ribojimas.⁴⁵

Antroji pagal eiliškumą bausmė, kuri gali būti skiriama kaip įkalinimo alternatyva, yra bauda. Bauda yra finansinio (ekonominio) pobūdžio bausmė, nukreipta į nuteistojo turtą ir kurią teismas gali skirti BK specialiojoje dalyje numatytais atvejais. Baudžiamasis įstatymas taip pat numato baudos dydį, kurį parenka teismas, kaltinamajam skirdamas

⁴² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

bausmę. Baudos dydis gali būti nuo 15 iki 500 MGL dydžio už baudžiamąjį nusižengimą ir nuo 150 iki 6 000 MGL dydžio už sunkų nusikaltimą.⁴⁶

Šios bausmės skyrimo procese yra nustatytas nuteistojo sutikimas tuo atveju, kai jis neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą. Tokiu atveju teismas, vadovaujantis BK 65 straipsnyje nustatytomis taisyklėmis, gali pakeisti baudos bausmę viešaisiais darbais.⁴⁷ Tai yra tam tikras šios bausmės taikymo ribojimas, kadangi baudos ekonominis pobūdis nulemia tai, kad taikant šią bausmę, turi būti atsižvelgiama į kaltinamojo turtinę padėtį.⁴⁸ Todėl šios bausmės taikymas nėra galimas kiekvienam asmeniui vienodai ir apskritai. Taigi, baudos bausmė yra ekonomiškai pagrįsta ir universali priemonė. Ji yra tinkamiausia asmenims, padariusiems baudžiamuosius nusižengimus bei nusikaltimus, išskyrus labai sunkius nusikaltimus. Visgi, šios įkalinimui alternatyvios bausmės taikymo perspektyva yra tai, kad BK specialiojoje dalyje yra numatyta nemažai uždraustų veikų, kurių sankcijoje švelniausia bausmė yra bauda. Pavyzdžiui, BK 302 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad: „*Tas, kas pagrobė ar neturėdamas teisėto pagrindo įgijo, laikė, gabeno, siuntė, panaudojo ar realizavo fizinio ar juridinio asmens antspaudą, spaudą, dokumentą ar griežtos atskaitomybės blanką, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.*“ Tai reiškia, kad teismas, svarstydamas bausmę kaltinamajam, visų pirma turėtų svarstyti baudos taikymo galimybę.

Nepilnamečiams skiriamos baudos bausmės ypatumas pasižymi tuo, kad teismas papildomai privalo įvertinti, ar nepilnametis dirba, ar turi savo pajamų, nes tik tokiu atveju ši bausmė apskritai gali būti taikoma. Šis reikalavimas užtikrina, kad bausmė būtų realiai įvykdoma ir neprieštarautų nepilnamečio ekonominei padėčiai. Be to, BK aiškiai nustato baudos ribas – nepilnamečiui gali būti skiriama nuo 5 iki 50 MGL dydžio bauda,⁴⁹ todėl teismas privalo įvertinti ir skiriamos bausmės proporcingumą. Tokiu būdu bauda nepilnamečiams tampa ne tik finansine sankcija, bet ir individualizuota priemone, kuria atsižvelgiama į jų ekonomines galimybes.

Tiek bauda, tiek viešieji darbai sudaro svarbią alternatyvių įkalinimui bausmių sistemos dalį, kuri leidžia teismui individualizuoti baudžiamąją atsakomybę. Abiejų bausmių taikymas yra labai lankstus. Dėl šios priežasties teismas turi plačią diskreciją parinkti tinkamiausią sankciją, atsižvelgdamas į kaltininko asmenybę, turtinę padėtį,

⁴⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Prezidento kanceliarija. (2017). Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68², 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto [interaktyvus] <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/9ee5f5908d6a11e7a5e2b345b086d377/>.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

nusikalstamos veikos pobūdį bei sunkumą. Nepaisant taikymo lankstumo, abi minėtos bausmės turi esminių ribojimų. Viešųjų darbų bausmės atveju šis ribojimas yra susijęs su kaltinamojo sutikimu, o baudos atveju su kaltinamojo turtinė padėtis. Tai iš esmės sukelia tam tikrą nelygybę, kadangi tokio pačio sunkumo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims baudos bausmė gali būti taikoma skirtingai. Jei asmens ekonominė padėtis yra palankesnė – galimos skirti baudos dydis bus didesnis, ir priešingai. Tuo pačiu metu krašutiniais atvejais paskirta bauda mažiau pasiturintiems gali sukelti neproporcingai sunkią našta, o galintiems nesunkiai sumokėti net ir didelę baudą, ši bausmė gali nebetekti savo tikslo. Ši problema iš dalies gali būti išspręsta baudos keitimu, tačiau tai savaime sukuria papildomą problemą, kuri bus aptariama vėliau.

Trečioji pagal eiliškumą bausmė, kuri gali būti skiriama kaip įkalinimo alternatyva, yra laisvės apribojimas. Laisvės apribojimas yra bausmė, kurią skiria teismas nuosprendžiu pripažinus asmenį kaltu padariusiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą. Tiek įkalinimo, tiek laisvės apribojimo bausmės suvaržo fizinę asmens laisvę. Visgi, skirtumas tarp šių bausmių yra tas, kad nuteistasis laisvės apribojimo atveju nėra fiziškai izoliuojamas nuo visuomenės.⁵⁰ Tuo tarpu nepilnamečių laisvės apribojimo bausmė, vėlgi, pasižymi trumpesne maksimalia šios bausmės trukme. Tiek pagal šios bausmės vietą bausmių sistemoje, tiek ir pagal jos griežtumą, ši bausmė yra griežčiausia laisvės atėmimo alternatyva. Bausmės griežtumas pagrįstas BK analize. BK 65 straipsnyje yra išdėstyta bausmių keitimo taisyklės ir bausmių vertės, nustatytos santykiu viena kitai, kurių išraiška pateikiama lentelėje:

2 lentelė. Bausmių keitimo taisyklės.

Griežtesnė bausmė	Santykis	Švelnesnė bausmė
1 diena laisvės apribojimo	=	4 val. viešųjų darbų
1 diena laisvės apribojimo	=	2 MGL bauda
1 MGL bauda	=	2 val. viešųjų darbų

Šaltinis: Sudaryta autoriaus. *Remiantis:* Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

Viešųjų darbų ir baudos bausmės gali būti keičiamos tarpusavyje, jei nuteistasis vengia jas atlikti. Tačiau laisvės apribojimo bausmė, jei ją yra vengiama atlikti, gali būti keičiama tik į griežtesnę BK numatytą bausmę – areštą (trumpalaikį laisvės atėmimą).⁵¹

⁵⁰ BLAŽEVIČIUS, Jonas; DERMONTAS, Julius; STALIORAITIS, Pranas et al. (2004). *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė* [interaktyvus]. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/2b70664a-9b47-4cfd-a160-007392693185/content>, p. 169

⁵¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.

Dėl laisvės apribojimo pozicijos BK bausmių sistemoje, jos pritaikymas gali būti ne toks dažnas kaip viešųjų darbų ar baudos bausmės. Galiojančioje BK specialiojoje dalyje yra 267 straipsniai, kuriuose nurodomos uždraustos veikos (į skaičiavimą nebuvo įtraukiami galios netekę straipsniai bei sąvokų išaiškinimo straipsniai. Skaičiuojant buvo pridėti papildomi straipsniai). Laisvės apribojimo bausmė, kaip švelniausia taikytina bausmė už konkrečią BK specialiojoje dalyje padarytą uždraustą veiką, yra numatyta 19 straipsnių ir jų dalių. Tačiau susumavus kartus, kuomet ši bausmė yra nurodyta po viešųjų darbų ir/arba baudos, gaunamas skaičius yra 235. Tuo tarpu baudos bausmė, kaip švelniausia už konkrečią BK specialiosios dalies uždraustą veiką padarymą, yra numatyta 144 kartus, o švelniausia viešųjų darbų bausmė yra numatyta 152 kartus. Tuo tarpu sankcijose, kuriose numatyta viešųjų darbų arba baudos bausmė, kaip švelniausia atsakomybė už padarytas nusikalstamas veikas, tokia formuluotė pasikartoja 141 kartą.⁵² Šiuos duomenis galima patogiau apžvelgti pateikiamose lentelėse:

3 lentelė. Įkalinimui alternatyvių sankcijų analizė BK.

Švelniausia bausmė sankcijoje	Pasikartojimas	Procentinė išraiška
Viešieji darbai	152	48,3
Bauda	144	45,7
Laisvės apribojimas	19	6

Šaltinis: Sudaryta autoriaus. Remiantis: Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

4 lentelė. Teorinė įkalinimo alternatyvos taikymo galimybė pagal švelniausią bausmę.

Laisvės apribojimo pozicija sankcijoje	Pasikartojimas	Procentinė išraiška
Švelniausia bausmė	19	7,5
Nurodyta po viešųjų darbų ir arba baudos	235	92,5
Iš viso	254	100

Šaltinis: Sudaryta autoriaus. Remiantis: Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

Lentelėse nurodyti duomenys išryškina būtent tai, kad galimybė taikyti laisvės apribojimo bausmę, kaip švelniausią sankciją, yra itin maža. Visgi, praktikoje teismui skiriant bausmes yra kur kas daugiau dedamųjų nei tik galimos skirti bausmės pasikartojimas, todėl šios lentelės iliustruoja teorinę įkalinimo alternatyvų taikymo galimybę pilnamečiams.

⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

Kauno apygardos teismo teisėjas A. Meilutis yra nurodęs, kad „*daugiausia t. y. net 36 proc. bylų yra dėl nepilnamečių įvykdytų vagysčių. Antroje vietoje viešosios tvarkos pažeidimai, po to rikiuojasi fizinio skausmo sukėlimas, nežymus sveikatos sutrikdymas. Turim nemažai atvejų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti, turto sunaikinimo ar sugadinimo.*“⁵³ Paminėtų uždraustų veikų straipsniuose numatytos švelniausios bausmės yra viešieji darbai, o po jų seka baudos bausmė. Atsižvelgiant į konkrečias dažniausiai nepilnamečių padaromas nusikalstamas veikas ir jas uždraudžiančiuose BK straipsniuose numatytas sankcijas, darytina išvada, kad iš reguliavimo (įstatyminės) pusės yra siekiama išvengti nepilnamečių įkalinimo. Tai nereiškia, kad įstatymo leidėjas sąmoningai formuluoja įstatymą taip, kad įkalinimas nebūtų galimas, bet būtent taip, kad teismas, skirdamas bausmę turėtų galimybę parinkti bausmę, nesusijusią su įkalinimu.

Ketvirtoji pagal eiliškumą netiesioginė alternatyva įkalinimui, kuri gali būti skiriama kaltinamajam, yra bausmės vykdymo atidėjimas. E. Simanaitytė nurodo, kad bausmės vykdymo atidėjimas yra baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma bei galimybė individualizuoti kaltinamajam bausmę. Todėl tai yra viena iš probacijos formų. Tuo tarpu probacija yra sąlyginė įkalinimo alternatyva laisvės atėmimo bausmei (bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų), kurios metu atliekama probuojamojo priežiūra.⁵⁴

Ši įkalinimo alternatyva sulaukia prieštaraimų, nurodant, kad bausmės švelninimas ir bausmės vykdymo atidėjimas yra du atskiri institutai. Vis dėlto, R. Drakšo nuomone, šie prieštaraimai nėra esminiai ir labiau atspindi prioriteto teikimą formai prieš turinį. Net ir griežtai laikantis formalaus požiūrio, bausmės vykdymo atidėjimo klausimas yra sprendžiamas bausmės paskyrimo stadijoje. Vadinas, bausmės vykdymo atidėjimas, analogiškai kaip ir bausmės sušvelninimas, yra neatsiejama bausmės paskyrimo proceso dalis. Dėl šios priežasties teiginys, jog bausmės sušvelninimas ir bausmės vykdymo atidėjimas yra visiškai autonomiškai ir tarpusavyje nesusiję teisiniai institutai, negalėtų būti laikomas absoliučiai pagrįstu ar tikslu. Šiame kontekste kur kas reikšmingiau išsiaiškinti, ar abiejų šių institutų – bausmės vykdymo atidėjimo ir bausmės sušvelninimo – turinys yra tapatus arba bent jau panašus. Atsakymas į šį klausimą yra akivaizdžiai teigiamas.⁵⁵

⁵³ Lietuvos teismai (2023-07-20). *Teisėjas Audrius Meilutis: nepilnametystė nuo atsakomybės neapsaugo, kokios bausmės gali grėsti vaikams?* [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/teisejas-audrius-meilutis-nepilnametyste-nuo-atsakomybes-neapsaugo-kokios-bausmes-gali-gresti-vaikams/11430>.

⁵⁴ SIMANAITYTĖ, Eglė (2016). BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMAS IR AKTUALIOS JO TAIKymo PROBLEMOS. Teisė, 98. <https://doi.org/10.15388/Teise.2016.98.9977>, p. 201

⁵⁵ DRAKŠAS, Romualdas (2020). *Teisingumo principas kaip bausmės vykdymo atidėjimo prielaida* [interaktyvus]. Jurisprudencija, 2020, 27 (2), DOI: 10.13165/JUR-20-27-2-11, p. 462

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad bausmės vykdymo atidėjimo taikymas negali būti prilyginamas nebaudžiamumui ir nepagarbai įstatymui.⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nurodė, kad bausmės vykdymo atidėjimas turi užtikrinti ne tik specialiąją, bet ir bendrąją prevenciją. Todėl sprendžiant dėl bausmės vykdymo atidėjimo humaniškumo principo reikalavimai turi būti derinami ir su teisingumo principu, pagal kurį kaltininko nubaudimas ar atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės negali paneigti baudžiamosios teisės esmės ir paskirties, formuoti nebaudžiamumo nuotaikų, nepagarbos baudžiamajam įstatymui ar ignoruoti nukentėjusiųjų teisėtų interesų ir pan.⁵⁷

Vienas šios įkalinimo alternatyvos taikymo ribojimų yra susijęs su nusikaltimo sunkumu. BK 75 straipsnyje yra nurodoma, kad ši įkalinimo alternatyva negali būti taikoma asmenims, padariusiems labai sunkų arba labai sunkų nusikaltimą. Ji gali būti taikoma tik asmeniui, nuteistam daugiau kaip penkeriems metams už tyčinius nusikaltimus numatytus BK XV, XVI, XVIII, XX, XXI, XXIII, XXXIII, XXXV, XXXVII, XLII ir XLIV skyriuose.⁵⁸ BK yra taip pat įtvirtinta, kad asmenims, kurie nuteisti laisvės atėmimo bausme daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, arba ne daugiau kaip penkeriems metams už sunkų nusikaltimą yra galimas tik dalinis paskirtos bausmės atidėjimas. Bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiams baudžiamajame įstatyme yra formuluojamas panašiai. BK 92 straipsnyje yra nustatyta, kad ši įkalinimo alternatyva negali būti taikoma nepilnamečiams, padariusiems labai sunkius nusikaltimus ir sunkius nusikaltimus. Tačiau gali būti taikoma, kai nepilnametis nuteisiamas daugiau kaip penkeriems metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus, numatytus tuose pačiuose BK skyriuose, kaip ir pilnamečiams, nurodant papildomai XVII skyrių.⁵⁹ Tokia įstatymo leidėjo formuluotė išplečia galimybę taikyti bausmės vykdymo atidėjimą nepilnamečiams, lyginant su pilnamečiais.

Teismas privalo atlikti išsamų ir individualų kiekvienos bylos vertinimą, apimančį tiek nusikalstamos veikos pobūdį, tiek kaltininko asmenines charakteristikas. Vis dėlto egzistuojanti teisminė praktika atskleidžia, kad toks vertinimas praktikoje sukelia reikšmingų interpretacinių sunkumų. Kadangi įstatymo leidėjas bausmės vykdymo atidėjimo taikymo sąlygų konkretizavimą iš esmės paliko teismų diskrecijai, tai lemia

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-8-788/2018; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-217-976/2018.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-697/2019.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

⁵⁹ *Ibidem*.

vienodos ir nuoseklios teismų praktikos formavimosi problemas.⁶⁰ Nepilnamečiams taikytino bausmės vykdymo atidėjimo vertinimas yra sudėtingesnis, nei pilnamečiams taikytino bausmės vykdymo atidėjimo vertinimas. Ši problema yra susijusi su teismui įstatymo keliamu reikalavimu papildomai atsižvelgti į bausmės skyrimo nepilnamečiams ypatumus.

Paminėtina, kad nurodytos baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonės, nors ir gali pasirodyti kaip tinkama baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, pavyzdžiui, turtinės ir (ar) neturtinės žalos atlyginimas ar pašalinimas, ar nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai, visgi negali būti taikomos savarankiškai dėl teisinės sistemos ribojimo. Šios priemonės, gali būti taikomos tik kartu su paskirta bausme. Tai reiškia, kad jei teismas siektų kaltinamajam paskirti turto konfiskavimą, tai tokia baudžiamojo poveikio priemonė turėtų būti skiriama kartu su bausme. Toks ribojimas yra tiesiogiai nustatytas BK 67 straipsnio 1 dalyje, kurioje numatyta, kad baudžiamojo poveikio priemonės turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį.⁶¹

Apibendrinant galima teigti, kad BK suteikia teismams realias, tačiau ne absoliučias galimybes taikyti įkalinimo alternatyvas. Egzistuoja kelios įkalinimo alternatyvos dėl baudžiamojo įstatymo struktūros. Baudžiamojo poveikio priemonės, nors ir gali pasirodyti kaip tinkama baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, negali veikti savarankiškai kaip alternatyvos įkalinimui, nes jos taikomos tik kartu su bausme. Kiekviena įkalinimui alternatyvi bausmė turi specifinių ribojimų: 1) viešųjų darbų bausmės skyrimas priklauso nuo kaltinamojo sutikimo; 2) baudos taikymas – nuo kaltinamojo turtinės padėties; 3) laisvės apribojimo bausmė BK yra dažniausiai nurodoma tik po viešųjų darbų ar baudos sankcijų, todėl gali būti svarstoma ir skirtina tik minėtos bausmės yra nepritaikytinos. Kita vertus, nepaisant šių ribojimų, bendra baudžiamosios politikos kryptis rodo siekį kuo plačiau taikyti alternatyvas įkalinimui, ypač nepilnamečių atžvilgiu. Įstatymo leidėjas sudaro prielaidas teismams taikyti švelnesnes, asmens rehabilitaciją skatinančias priemones.

2.3. Užsienio geroji praktika ir jos įtaka Lietuvai

Lietuvos Respublikos nacionalinės baudžiamosios teisės sistemos raida neatsiejamai susijusi su tarptautinės ir užsienio valstybių teisinės patirties recepcija. Istorinis ir lyginamosios teisės metodai yra vieni iš esminių teisinio tyrimo instrumentų, leidžiantys

⁶⁰ SIMANAITYTĖ, Eglė (2016). BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMAS IR AKTUALIOS JO TAIKYMO PROBLEMOS. Teisė, 98. <https://doi.org/10.15388/Teise.2016.98.9977>, p. 201

⁶¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

suprasti teisinio reguliavimo kilmę bei identifikuoti atitinkamus sprendimus, kurie pritaikomi įvairiose šalyse.

Įkalinimo alternatyvų kontekste užsienio valstybių geroji praktika įgyja ypatingą reikšmę, kadangi Lietuvoje įgyvendinant probaciją buvo atsižvelgiama į šių šalių gerąją praktiką. Modernios baudžiamosios politikos tendencijos tiek Europos Sąjungos valstybėse narėse, tiek ir pasauliniu mastu, rodo nuoseklų judėjimą link įkalinimo mažinimo, įkalinimo alternatyvų plėtros ir veiksmingo praktinio pritaikymo. Todėl analizuojant užsienio valstybių teisinius modelius siekiama nustatyti, kokiomis priemonėmis grindžiamas veiksmingas ir nuoseklus alternatyvių sankcijų reguliavimas.

Probacija (lygtinis atleidimas) – žodis, kilęs iš lotynų kalbos veiksmažodžio *probare*, reiškiantis įrodyti ar patikrinti. 1840-aisiais Didžiojoje Britanijoje Birmingemo teismo teisėjas Matthew Davenport Hill (1792–1872) pradėjo eksperimentuoti, skirdamas „simbolines vienos dienos bausmes“ su sąlyga, kad kaltinamasis bus prižiūrimas atsakingo suaugusiojo.⁶² Tai leido prižiūrėti nusikaltėlį bendruomenėje, siekiant jo reabilitacijos, o ne nubaudimo, ir buvo pagrįsta tuo, kad „tokios priežiūros sąlygomis reabilitacijos viltis būtų didesnė nei kalėjime“.⁶³ Baudžiamoji sistema Didžiojoje Britanijoje buvo itin griežta. Tačiau pamažu buvo atsisakoma kriminalinio nuteisimo, kai mažareikšmius nusikaltimus padarę asmenys buvo kalinami ir verčiami atlikti sunkiausius darbus neproporcingai ilgą laiką. Pamažu buvo pereita prie nuosaikesnės bausmių sistemos.⁶⁴ Visgi, probacija kaip kasdienė praktika išaugo iš krikščioniškos filantropijos, blaivybės programavimo ir magistratų priežiūros, o ne iš įstatyminio reguliavimo. Religijos atstovai probacijos vystymosi pradžioje buvo misionieriai. Praėjus keleriems metams nuo jų atsiradimo, jie rinko ikiteisminio tyrimo informaciją apie kaltinamuosius, tarpininkavo civiliniuose ir santuokiniuose konfliktuose, konsultavo magistratus, stebėjo teismo dalyvių elgesį po teismo ir net suteikdavo darbo vietas, lėšas ir įrankius tiems, kurie bendruomenėje buvo laikomi verti pagalbos.⁶⁵ Bausmių reformos mokslininkai tvirtina, kad 1907 metų Nusikaltėlių probacijos įstatymo priėmimas, kuris inicijavo probacijos tarnybos profesionalizavimą, buvo lūžio taškas, kuomet probacija buvo perimta iš misionierių ir jų

⁶² DRESSLER, David (1969). *Practice and Theory of Probation and Parole*. (2). New York: Columbia University Press, p. 22

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ AUERBACH, Sascha (2015). “Beyond the Pale of Mercy”: Victorian Penal Culture, Police Court Missionaries, and the Origins of Probation in England [interaktyvus]. *Law and History Review*, 33(3) <http://www.jstor.org/stable/43670799>, p. 621

⁶⁵ AUERBACH, Sascha (2015). “Beyond the Pale of Mercy”: Victorian Penal Culture, Police Court Missionaries, and the Origins of Probation in England [interaktyvus]. *Law and History Review*, 33(3) <http://www.jstor.org/stable/43670799>, p. 628-629

vykdytos pareigos buvo perduotos oficialiems valstybės agentams.⁶⁶ Visgi, nuo 1900 metų kalinių skaičius Didžiojoje Britanijoje išaugo keturis kartus – nuo šiek tiek daugiau nei 17 400 iki maždaug 87 300 2024.⁶⁷ Priežastys dėl šio išaugimo šiame darbe nenagrinėjamos dėl darbo apimties ribojimo, tačiau pasisakytina, kad probacijos teisinis reguliavimas Anglijoje buvo keičiamas jau beveik dešimt kartų. Šio darbo rašymo metu Didžiojoje Britanijoje yra vykdomas teisėkūros procesas dėl probacijos reguliavimo (kartu ir kitų įkalinimo alternatyvų naudojimo plėtojimu) dėl dar 2024 metais ištikusios kalėjimų perpildymo krizės.⁶⁸

Tuo tarpu Lietuvoje Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2007 m. vasario 21 d. nutarimu patvirtino Probacijos koncepciją (toliau – Nutarimas), kurioje probacija apibrėžiama kaip viena iš baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formų. Ji apima bausmės vykdymo atidėjimą (nuostata darbo rašymo metu galiojanti BK), lygtinį atleidimą nuo laisvės atėmimo bausmės anksčiau laiko (ši nuostata BK netekusi galios) ir lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų (nuostata galioja BK). Šios priemonės taikomos nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei ir vykdoma taikant nuteistojo priežiūrą ir teikiant jam socialinę paramą.⁶⁹ Nutarime pažymima, kad probacijos tarnybos teikia kompleksinę pagalbą teisės pažeidėjams, apimančią konsultavimą, socialinės paramos organizavimą ir intervencijas, pritaikytas pagal nusikalstamos veikos pobūdį bei pažeidėjo individualias problemas. Nutarime taip pat atsižvelgiama į tai, kad Škotijoje, Anglijoje ir Velse tokia pagalba teikiama ir laisvės atėmimo vietose, kur vertinama rizika, rengiami paleidimo planai ir užtikrinama tolesnė nuteistųjų priežiūra.⁷⁰

Skandinavijos šalys dar XX amžiuje įvykdė reikšmingas reformas, susijusias su baudžiamąja politika. T. Mathiesen nurodo, kad Švedijos organizacija, vadinama KRUM (švedišką akronimą, reiškiantis „Švedijos nacionalinė baudžiamosios reformos asociacija“), buvo įkurta 1966 m. Norvegijos organizacija, vadinama KROM („Norvegijos baudžiamosios reformos asociacija“), buvo įkurta 1968 m. Danijos organizacija, vadinama

⁶⁶ AUERBACH, Sascha (2015). „Beyond the Pale of Mercy”: Victorian Penal Culture, Police Court Missionaries, and the Origins of Probation in England [interaktyvus]. *Law and History Review*, 33(3) <http://www.jstor.org/stable/43670799>, p. 622, p. 662.

⁶⁷ Ministry of Justice & HM Prison and Probation Service. (2026-01-29). *Offender management statistics quarterly* [interaktyvus]. <https://www.gov.uk/government/collections/offender-management-statistics-quarterly>.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 27-989 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. TAR, 2007, 220

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 27-989 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. TAR, 2007, 220

KRIM („Asociacija už humanišką baudžiamąją politiką“), buvo įkurta 1967 m. Ilgalaikis šių organizacijų tikslas – panaikinti didžiąją dalį kalėjimų sistemos, o tarp trumpalaikių tikslų yra daugybė konkrečių uždavinių – nuo nepilnamečių kalinimo sistemos panaikinimo ir ikiteisminio sulaikymo taikymo drastiško sumažinimo iki tokių reformų kaip laišku ir rankraščių cenzūros panaikinimas.⁷¹ Tai, visų pirma, parodo, kad šios šalys turėjo kur kas daugiau laiko nei Lietuva ir jos kaimyninės šalys, palyginus neseniai atgavusios nepriklausomybę, įgyvendinti reikiamas reformas. Todėl Skandinavijos šalių modelis labai pagarsėjo savo tarsi nesuvokiamu požiūriu į nusikaltusius asmenis. Lyginamosios baudžiamosios teisės srityje Šiaurės šalys – Danija, Suomija, Islandija, Norvegija ir Švedija – dažnai pateikiamos kaip išimtys iš bendrosios taisyklės. T. Ugelvik teigimu, pasak vyraujančios nuomonės, šios visuomenės kažkaip sugeba atsispirti dabartinei pasaulinei tendencijai didinti įkalinimo mastą ir griežtinti nusikaltimų kontrolės politiką. Šiaurės šalių kalėjimai laikomi humanizmo ir padorumo švyturiais pasaulyje, kuriame vis labiau plinta baudžiamasis populizmas.⁷²

T. Ugelvik taip pat nurodo, kad Skandinavijos šalių kalėjimai apskritai yra palyginti nedidelės įstaigos. Daugumos Norvegijos kalėjimų talpinamų asmenų skaičius svyruoja nuo 50 iki 100 kalinių. Didžiausia įstaiga Norvegijoje yra Oslo kalėjimas, kuris maksimaliai gali talpinti vos 392 kalinius. Remiantis Norvegijos pataisos tarnybos duomenimis, dėl ypatingos šalies geografinės formos ir mažo gyventojų tankio kartu su siekiu leisti nuteistiesiems atlikti bausmę netoli savo gyvenamosios vietos, lemia būtinybę turėti palyginti daug palyginti nedidelių kalėjimų. Tuo tarpu Danijoje automobiliu ar traukiniu galima nuvažiuoti iš vieno šalies galo į kitą vos per kelias valandas. Danijos pataisos tarnybos neturi atsižvelgti į panašius veiksnius, tačiau vis tiek nusprendžia išlaikyti palyginti daug palyginti nedideles įstaigas.⁷³ Lietuva, kaip ir Danija, pasižymi nedideliu šalies mastu bei sąlyginai panašiu demografiniu gyventojų išsidėstymu. Danijoje, 2024 metų duomenimis, 89 procentai gyventojų gyvena miestuose,⁷⁴ o Lietuvoje – 69 procentai⁷⁵.

⁷¹ MATHIESEN, Thomas (1974). The Prison Movement in Scandinavia. *Crime and Social Justice*. No. 1 (Spring-Summer 1974, 45-50, [interaktyvus]. <https://www.jstor.org/stable/29765889>, p. 45

⁷² UGELVIK, Thomas. Prisons as Welfare Institutions? Punishment and the Nordic Model. From: JEWKES, Yvonne ir BENNETT, Jamie (2016). *Handbook on Prisons*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Routledge, p. 1

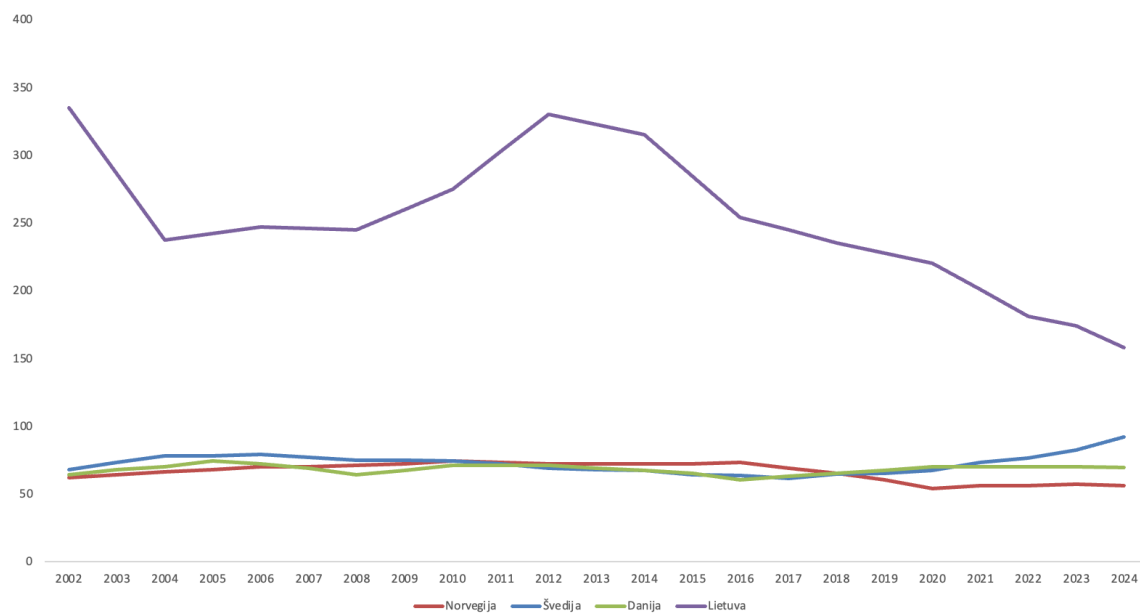
⁷³ UGELVIK, Thomas. Prisons as Welfare Institutions? Punishment and the Nordic Model. From: JEWKES, Yvonne ir BENNETT, Jamie (2016). *Handbook on Prisons*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Routledge, p. 6-7

⁷⁴ World Bank. *Urban population (% of total population) – Denmark* [interaktyvus]. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?locations=DK>

⁷⁵ Ibidem.

Nors Danijos ir Lietuvos gyventojų demografinis pasiskirstymas yra panašus, statistiniai duomenys Lietuvoje vis dar nėra tokie, kaip Skandinavijos šalyse. Tačiau Lietuvoje vykdant baudžiamosios politikos reformas, Lietuvos įkalintų asmenų skaičius 100 000 gyventojų yra palaipsniui mažėjantis. Geriausiai tai atsispindi žemiau pateiktoje grafoje, kurioje pateikiamas įkalintų asmenų skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų Lietuvoje ir Skandinavijos šalyse.

5 lentelė. Skandinavijos šalių bei Lietuvos įkalintų asmenų vidurkis.

Šaltinis: Sudaryta autoriaus. Remiantis: Statistics Norway (2025). *Fengslinger (imprisonments)* [interaktyvus]. <https://www.ssb.no/en/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/fengslinger>; World Prison Brief (2024). *Sweden* [interaktyvus]. <https://www.prisonstudies.org/country/sweden>; Eurostat. (2025). *Prison statistics* [interaktyvus]. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics.

Užsienio valstybių siekis humaniškai žiūrėti į bausmes ir įgyvendinti santykinio (reliatyvaus) baudimo teoriją akivaizdžiai duoda teigiamus rezultatus. Kartu su kitais kompleksiniais sprendimais, kaip nedideli bei atviri kalėjimai, alternatyvių įkalinimui bausmių skyrimas Skandinavijos šalyse galiausiai atsispindi tam tikrų tikslų įgyvendinimu – mažinamas recidyvizmas, asmenys reabilituojami, sumažinamas įkalinimas bei didinamas saugumas.⁷⁶ Lietuvoje tik santykinai neseniai atsisakyta absoliučios bausmės bei

⁷⁶ ANDERSEN, Lars Højsgaard (2025). *Thirty years of prison alternatives in Denmark: Policy efficiency and inequality before the law*. Nordic Journal of Criminology, 26(1), p. 1-21.

baudžiamojoje politikoje buvo pradėti kelti visai kiti tikslai, kurių centre nebe asmens izoliavimas, tačiau rehabilitacija, resocializacija ir kt.

Danijos, Norvegijos ir Švedijos šalyse per nagrinėtą 12 metų laikotarpį įkalintų asmenų skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų, buvo apie 68. Tuo tarpu Lietuvoje didžiausias įkalintų asmenų skaičiaus sumažėjimas stebimas nuo 2012 metų iki 2024 metų, kuomet sumažėjimas yra apie 170 įkalintų asmenų, tenkančių 100 000 gyventojų. Jei toks įkalintų asmenų mažėjimas bus stebimas ir vėliau, Lietuvos įkalintų asmenų skaičiai galėtų pasiekti Skandinavijos šalių lygį per maždaug 6 metus – apie 2030 – 2031 metais. Skandinavijos šalių modelyje taikomas humaniškas požiūris į nusikalstamas veikas padariusius asmenis yra visuotinai pripažįstamas kaip pasiteisinęs. Lietuvos baudžiamojoje politikoje yra atsižvelgiama į tarptautinių organizacijų teikiamas rekomendacijas ir užsienio šalių gerąją praktiką, o tai patvirtina, pavyzdžiui, Nutarimas bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo koncepcijos patvirtinimo“⁷⁷.

Šiame darbe buvo nurodyta, kad Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja yra priėmusi ne vieną aktą, kuris skirtas skatinti valstybes nares atitinkamai įgyvendinti reguliavimą tam tikrą reguliavimą, susijusį su nepilnamečiais. Neabejotinai šios taisyklės ir gairės turėjo įtaką Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo priėmimui ir jame nustatytoms minimalioms priežiūros priemonėms, kurios gali būti taikomos nepilnamečiams.⁷⁸ 2019 metais Lietuvoje atliktas minimalios priežiūros priemonių taikymo tyrimas parodė, kad dažniausiai nepilnamečiams buvo skiriamas įpareigojimas lankytis pas specialistą. Tuo tarpu mediacija išliko viena rečiausiai taikomų priemonių – tais metais ja buvo pasitelkta tik 20 kartų. Tyrimas taip pat atskleidė, kad nors šalyje veikia keli šimtai mediatorių, visgi trūksta specialistų, reikalingų minimalios priežiūros priemonių įgyvendinimui.⁷⁹ Užsienio valstybių patirtis rodo, kad vienas veiksmingiausių būdų reaguoti į nepilnamečių nusikalstamą elgesį yra suteikti galimybę pasinaudoti mediacija tarp nusikalstamą veiką padariusio jaunuolio ir nukentėjusio asmens. Tiesioginis susitikimas su auka neretai tampa itin stipria gyvenimo pamoka, kuri padeda formuoti brandesnę požiūrį ir keisti netinkamą elgesį. Nepilnamečiai, dalyvavę mediacijos procese, paprastai daug noriau ir atsakingiau įvykdo prisiimtus įsipareigojimus. Be to,

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003-05-09 nutarimas Nr. 47-2080 „Dėl Lietuvos Respublikos nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. TAR, 2003, 581.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas (2007). Valstybės žinios, Nr. 80-3214.

⁷⁹ USCILA, Rokas (2020). *Vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymo praktikos įvertimas Lietuvoje: prielaidos, situacija ir įgyvendinimo problemos*. Mokslo studija. Vilnius: Kazimiero Simonavičiaus universitetas, p. 49

mediacija sustiprina teisingumo jausmą, didina pasitikėjimą pačiu procesu ir visa teisingumo sistema.⁸⁰

Išskirtinis dėmesys nepilnamečių baudžiamojoje srityje yra pagrįstai skiriamas siekiant sumažinti daromą jiems įkalinimo žalą. Akivaizdu, kad jaunam asmeniui tokia patirtis ateityje gali turėti kur kas didesnę neigiamą įtaką nei suaugusiajam. Analogiškas požiūris atsispindi ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme, pavyzdžiui, nustatant, kad nepilnamečiams gali būti taikomos tos pačios alternatyvos įkalinimui, tačiau visų skirtinų bausmių maksimalūs dydžiai gali būti vidurkis pilnamečiams skirtinos bausmės, t. y. jei bauda suaugusiam būtų režiuose nuo 10 iki 100 MGL dydžio, tai nepilnamečiams taikytina sankcija būtų iki 55 MGL (minimali riba sumuojama su maksimalia ir padalinama iš dviejų).

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos baudžiamoji teisė formuojasi perimdama tarptautinę ir užsienio valstybių patirtį. Istorinė raida rodo aiškų perėjimą nuo griežtai represinės baudžiamosios politikos prie modernesnio, humaniškesnio modelio, kuriuo orientuojamasi į asmens reabilitaciją ir nusikalstamumo prevenciją.

⁸⁰ ŽUKAUSKAITĖ, Judita (2012). Nepilnamečių nusikalstamas elgesys: psichologiniai mediacijos taikymo aspektai. *Teisės problemos*, 2 (76), 96-110 [interaktyvus]. <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367183031070/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>, p. 107

3. Alternatyvų įkalinimui taikymo pranašumai

W. Heinz yra pasakęs, kad „Recidyvo lygis daug labiau parodo tai, kad lūkestis, jog griežtomis bausmėmis galima mažinti didelę recidyvo tikimybę, niekuo nėra pagrįstas”.⁸¹

Geriausiai žinoma priemonė kovai su nusikalstamumu ir nusikaltėliais yra tradicinis įkalinimas.⁸² Vakarų šalims palaipsniui atsisakant mirties bausmės, įkalinimo bausmė tampa pačia griežčiausia, kokia gali būti moderniaame pasaulyje. *Lex talionis* (geriausiai išreiškiamas per posakį „akis už akį“)⁸³, kuomet yra skiriama proporcinga bausmė padarytai žalai, yra nebetaikoma, o bausmės palaipsniui tampa humaniškesnės ir joms keliamas reabilitavimo reikalavimas. Šis pasaulinis požiūris yra dėl taikomų bausmių efektyvumo ir tikslų įgyvendinimo.

3.1. Alternatyvų įkalinimui taikymo poveikis recidyvizmui

Recidyvizmas yra vienas iš svarbiausių rodiklių kriminologijoje ir baudžiamojoje politikoje, naudojamas įvertinti tiek bausmės atlikimo efektyvumą, tiek konkrečių laisvės atėmimo ar su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių veiksmingumą atlikus bausmę. Šis rodiklis taip pat buvo įtvirtintas Nutarime kaip Probacijos sistemos tikslas.⁸⁴ Tradiciškai recidyvizmo prevencija buvo siejama su ilgalaikiu laisvės atėmimu, manant, kad izoliavimas nuo visuomenės savaime atgrasins asmenį nuo pakartotinių nusikalstamų veikų. Visgi, kaip bus nurodyta vėliau, praktikoje šis požiūris yra nepagrįstas. Laisvės atėmimo bausmė dažnai ne sumažina, bet padidina tikimybę, jog asmuo vėl padarys nusikalstamą veiką.

M. Maltz nurodo, kad baudžiamosios teisės kontekste recidyvą galima apibrėžti kaip asmens grįžimą prie nusikalstamo elgesio po to, kai jis buvo nuteistas už ankstesnį nusikaltimą, jam buvo paskirta bausmė ir (tikėtina) jis buvo reabilituotas. Jis atsiranda dėl nesėkmių grandinės: asmens nesugebėjimo pateisinti visuomenės lūkesčių, o tuo pačiu, visuomenės nesugebėjimo pasirūpinti asmeniu; dėl to asmens nesugebėjimo išvengti problemų; asmens, kaip nusikaltėlio, nesugebėjimo išvengti arešto ir nuteisimo ir pan.⁸⁵

⁸¹ SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, p. 64

⁸² JONES, Cooper. (2014). Does Alternative Sentencing Reduce Recidivism? A Preliminary Analysis. *Xavier Journal of Politics*. Vol. V (2014-15): 18-31 [interaktyvus]. https://www.xavier.edu/xjop/documents/vol5_2014/XJOP_Vol_V_2014_Jones.pdf, p.19

⁸³ Britannica Editors (2025-04-04). *Talion* [interaktyvus]. <https://www.britannica.com/topic/talion>.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 27-989 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. TAR, 2007, 220

⁸⁵ MALTZ, D. Michael (2001). *Recidivism*. Academic press, p. 1

Kiekviena iš įkalinimui alternatyvių bausmių teoriškai turėtų mažinti recidyvizmą. Tačiau analizuojant kiekvieną iš jų, tampa aišku, kad aklas alternatyvios įkalinimui bausmės taikymas nėra lygus recidyvizmo mažėjimui. Pavyzdžiui, taikant baudos bausmę asmeniui, neatsižvelgus į jo turimą, bausmė gali tapti nepagrįstai perteklinė ir asmuo, priverstas būti nepagrįstai blogoje finansinėje padėtyje, gali elgtis priešingai, nei tikimasi. Tuo tarpu viešųjų darbų bausmė negali būti taikoma tiems asmenims, kurie turi negalią ar nesutinka atlikti tokią bausmę. Todėl teismai, vadovaudamiesi BK, skirdami bausmę, turi maksimaliai ją individualizuoti.

Globalus recidyvizmo duomenų palyginimas nėra galimas dėl duomenų prieinamumo. Pasak S. Fazel ir A. Wolf, šalys pateikdamos duomenis skirtingai suvokia, kokie duomenys patenka kaip recidyvizmo rodikliai.⁸⁶ Todėl šiame poskyryje pateikiami duomenys yra tik tie, kurie yra susiję su konkrečiomis įkalinimo alternatyvomis.

Dienos baudos (angl. *day fines*) daugumoje Europos valstybių buvo įtvirtintos XX amžiaus pirmoje pusėje. 1962 metais Vokietijoje buvo pateiktas įstatymo projektas dėl dienos baudos. Projekte buvo numatytos nuostatos, leidžiančios baudas taikyti vietoje trumpalaikio laisvės atėmimo, ir reikalaujančios, kad baudos būtų skaičiuojamos pagal dienos normą. Buvo numatyta, jog bauda turi būti skiriama vietoj laisvės atėmimo iki trijų mėnesių, nustatant, kad jeigu bauda bus pakankama, kad įspėtų pažeidėją, ir jei kaltės laipsnis tai leidžia, nereikalaujama laisvės atėmimo.⁸⁷ S. T. Hillsman nurodo, jog atsižvelgdami į nusikaltimo ir nusikaltėlio charakteristikas (įskaitant ankstesnius teistumus), *Max Planck* instituto mokslininkai nustatė, kad baudos yra ne mažiau veiksmingos nei trumpalaikės laisvės atėmimo bausmės siekiant užkirsti kelią pakartotiniam nuteisimui tarp profesionalių smulkių vagių, taip pat tarp kelių eismo taisyklių pažeidėjų (kurie geriausiai atspindi bendrąją visuomenę), ir kad baudos yra žymiai veiksmingesnės nei laisvės atėmimas ar lygtinis atleidimas vagysčių, pasisavinimo ir sukčiavimo atvejais.⁸⁸ Šis tyrimas buvo atliktas XX amžiaus pabaigoje, tačiau ši išvada yra aktuali ir šiandien, nes Lietuvoje yra išlikęs aukštas įkalintų asmenų vidurkis 100 000 gyventojų.

⁸⁶ FAZEL, Seena ir WOLF, Achim (2015). A Systematic Review of Criminal Recidivism Rates Worldwide: Current Difficulties and Recommendations for Best Practice. *PLoS ONE*, 10(6): e0130390, [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0130390>.

⁸⁷ FRIEDMAN, Garry M. (1983). „The West German Day-Fine System: A Possibility for the United States?“ [interaktyvus]. *University of Chicago Law Review*. Vol. 50: Iss. 1, Article 6. <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclrev/vol50/iss1/6>, p. 284

⁸⁸ ALBRECHT, Hans-Jörg and JOHNSON, ELMER H. (1980). „Fines and Justice administration: The Experience of the Federal Republic of Germany“. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, cited according to HILLSMAN, T. Sally (1990). „*Fines and Day Fines*.“ [interaktyvus]. *Crime and Justice*, 12, <http://www.jstor.org/stable/1147438>, p. 53

Lietuvoje, J. Namavičiaus teigimu, 2018 metais baudos bausmė buvo taikoma 30 procentų visų skiriamų bausmių. Vokietijoje 2018 metais šis rodiklis sudarė apie 80 procentų⁸⁹, tuo tarpu 2015 metais Jungtinėje Karalystėje šis skaičius sudarė 72 procentus visų skiriamų bausmių baudžiamosiose bylose.⁹⁰ Tai reiškia, kad net ir taikant baudos bausmę 30 procentų iš visų skiriamų bausmių, galutinis rezultatas turės teigiamą įtaką recidyvizmui. Visgi, bauda turi būti nustatyta tinkamo dydžio. Tai yra kritiškai svarbu, kadangi, kaip nurodo T. Giles, kad kalbant apie recidyvizmą, nerasta aiškių įrodymų, kad didesnės baudos turėtų ilgalaikį poveikį vidutinio kaltinamojo pakartotinio nusikaltimo tikimybei ar sunkumui.⁹¹ Tačiau buvo rasta netiesioginių įrodymų, kad per šešis mėnesius po nuosprendžio paskelbimo pakartotinio nusikaltimo tikimybė trumpam net padidėja (2,8 procentinio punkto padidėjimas), tačiau šis poveikis visiškai išnyksta praėjus dvejiems metams po nuosprendžio paskelbimo ir išlieka nulinis iki 3,5 metų po nuosprendžio paskelbimo.⁹²

Bausmės vykdymo atidėjimas, nors ir nėra savarankiška bausmė, tačiau yra švelnesnė baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma nei įkalinimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nagrinėtų baudžiamųjų bylų nurodė, kad bausmės vykdymo atidėjimas laikomas viena iš baudžiamosios atsakomybės realizavimo formų ir kartu vienu veiksmingiausių racionalios baudžiamosios politikos įrankių. Jis suteikia galimybę prižiūrėti nusikalstamą veiką padariusio asmens elgesį laisvėje, neardant jo socialinių bei ekonominių ryšių ir apsaugant nuo neigiamo įkalinimo aplinkos poveikio. Tokiu būdu mažinama pakartotinio nusikalstamumo rizika.⁹³

Atsiradus viešųjų darbų bausmei, ja buvo siekiama sumažinti spaudimą kalėjimų sistemai, sumažinti recidyvo rodiklius ir užtikrinti, kad ši bausmė būtų humaniškesnė nei laisvės atėmimas.⁹⁴ Pirmajame atliktame eksperimentiniame tyrime, atliktame Šveicarijoje, buvo lyginami pilnamečių nusikaltėlių recidyvo rodikliai po visuomeninių darbų ir po laisvės atėmimo bausmės. Šiame tyrime nusikaltėliai buvo atsitiktine tvarka paskirstyti į

⁸⁹ NAMAVIČIUS, Justas (2018-03-19). Apie baudos bausmę [interaktyvus]. <https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Bauda.pdf>.

⁹⁰ SHANG, Yuxi; XUE, Dehao and ZHANG, Jinli (2025). Predicting support for fine penalty replacing imprisonment: Crime type, the severity of crime, situational factors and demographic characteristics: A factorial survey approach, *International Journal of Law, Crime and Justice*, Vol. 80 [interaktyvus], <https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2024.100717>.

⁹¹ GILES, Tyler (2023). The Government Revenue, Recidivism, and Financial Health Effects of Criminal Fines and Fees. *Social Science Research Network*, K14 [interaktyvus], <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4568724>, p. 4

⁹² Ibidem.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-8-788/2018.

⁹⁴ WERMINK, Hilde; BLOKLAND, Arjan; NIEUWBEERTA, Paul et al. (2010). Comparing the effects of community service and short-term imprisonment on recidivism: a matched samples approach. *J Exp Criminol*, Vol. 6 [interaktyvus], <https://doi.org/10.1007/s11292-010-9097-1>, p. 326

dvi grupes: vieniems buvo skirti visuomeniniai darbai, kitiems – trumpalaikis laisvės atėmimas iki 14 dienų. Viena kalėjimo diena buvo prilyginta aštuonioms darbo valandoms. Šio tyrimo rezultatai rodo, kad per dvejų metų stebėjimo laikotarpį recidyvas po trumpalaikio įkalinimo yra didesnis nei po viešųjų darbų.⁹⁵ Pažymėtina ir tai, kad šiame tyrime buvo nustatyta, kad buvę kaliniai taip pat labiau neigiamai vertino savo bausmę ir baudžiamosios teisės sistemą nei nusikaltėliai, nuteisti atlikti viešuosius darbus.⁹⁶

R. Nirel atliktame tyrime vertino 407 Izraelio nusikaltėlių, nuteistų atlikti viešuosius darbus, recidyvo lygį su 950 nusikaltėlių, nuteistų laisvės atėmimo bausme iki šešių mėnesių. Stebėjimo laikotarpis truko 14 mėnesių. Pažymėtina, kad tuometinis reguliavimas statė, kad nusikaltėliai, nuteisti atlikti viešuosius darbus, privalo dirbti visą darbo dieną. Rezultatai parodė, kad nuteistieji atlikti viešuosius darbus ir nuteistieji kalėti labai skiriasi pagal daugelį kriterijų. Nekoreguoti įvertinimai rodo, kad recidyvas tarp kalinių, atlikusių laisvės atėmimo bausmę, pasitaiko 2,4 karto dažniau nei tarp asmenų, nuteistų atlikti viešuosius darbus. Paaiškėjo, kad šis rodiklis buvo pervertintas dėl minėtų abiejų grupių skirtumų. Pakoregavus duomenis pagal veiksmus, turinčius įtakos tiek bausmės skyrimui, tiek recidyvui, santykio koeficientas sumažėjo nuo 2,4 iki 1,7 karto.⁹⁷

Apibendrinant šiame poskyryje aptartas alternatyvias įkalinimui bausmes, galima teigti, kad jos visos, kai yra taikomos tinkamai, pasižymi didesniu ar bent jau lygiaverčiu efektyvumu mažinant recidyvizmą, palyginus su laisvės atėmimo bausme. Baudos leidžia individualizuoti baudžiamąją atsakomybę ir išvengti neigiamo įkalinimo poveikio, tačiau jų veiksmingumas yra tiesiogiai priklausomas nuo bausmės individualizavimo – neteisingai nustatyta bausmė gali ne tik neprisidėti prie recidyvizmo mažinimo, bet jį paskatinti. Bausmės vykdymo atidėjimas sudaro sąlygas prižiūrėti nuteistojo elgesį, nepažeidžiant jo socialinių ir ekonominių ryšių, tokiu būdu mažinant pakartotinio nusikalstamumo tikimybę. Pateikti tyrimai parodo, kad įvairiose šalyse taikomos viešųjų darbų bausmės padeda pasiekti mažesnius recidyvizmo rodiklius, o nuteistieji bausmę vertina palankiau, o tai yra svarbi prielaida sėkmingai reabilitacijai.

Visa tai leidžia daryti išvadą, kad alternatyvios bausmės nėra vien humaniškumo išraiška – jos yra pragmatiškai pagrįstos baudžiamosios politikos pasirinkimas, kuris

⁹⁵ KILLIAS, Martin; AEBI, Marcelo and RIBEAUD, Denis (2000). Does Community Service Rehabilitate better than Short-term Imprisonment?: Results of a Controlled Experiment. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 39 [interaktyvus], <https://doi.org/10.1111/1468-2311.00152>, p. 53

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ NIREL, Ronit; LANDAU, F. Simha; SEBBA, Leslie et al. (1997). „The Effectiveness of Service Work: An Analysis of Recidivism”. *Journal of Quantitative Criminology*, 13, no. 1 [interaktyvus], <http://www.jstor.org/stable/23365809>, p. 86

prisideda prie vieno iš pagrindinių bausmės tikslų – recidyvizmo prevencijos – įgyvendinimo.

3.2. Socialiniai alternatyvų įkalinimui privalumai

Alternatyvos įkalinimui taip pat turi būti vertinamos ir per socialinį aspektą. Socialinis vertinimas šiame kontekste apima tiek individualų įkalinto asmens lygmenį – jo asmeninę raidą, šeimos ryšių išsaugojimą bei reintegraciją į visuomenę – tiek visuomeninį lygmenį, kuriame svarbų vaidmenį atlieka socialinė sanglauda, nusikalstamumo prevencija bei visuomenės pasitikėjimas teisingumo sistema. A. Iancu teigimu, dviejų dalių sistema – bausmės ir saugumo priemonės – yra žingsnis į priekį sankcijų sistemos raidoje.⁹⁸ Praėjusio amžiaus pradžioje ekspertai priėjo prie išvados, kad visuomenės apsauga nuo nusikalstamumo neįmanoma, jei nėra taikomos dvi sankcijų rūšys: tradicinė bausmė, kuri griežtai nustatoma pagal nusikaltėlio atsakomybę ir saugumo priemonė, neturinti moralinei reikšmės, bet galinti sumažinti nusikaltėlio keliamą pavojų (kurio negalima panaikinti bausme), jį sušvelninti gydymu arba panaikinti radikalesnėmis priemonėmis.⁹⁹ Naujasis reguliavimas siekė užtikrinti visuomenės saugumą ir sumažinti nusikalstamumą, buvo laikomasi nuomonės, kad geriausia, veiksmingiausia ir kartu humaniškausia visuomenės apsauga – tai visų nusikaltėlių rehabilitacija, pasitelkiant visas priemones, kurios gali paveikti jų asmenybę, gerbiant jų asmenybę ir padedant jiems iš naujo atrasti savo socialinės atsakomybės prasmę.¹⁰⁰

Laisvės atėmimo bausmė (kai ji yra vykdoma), nors ir atlieka izoliavimo funkciją, tačiau dažnai sukuria ilgalaikės neigiamas socialines pasekmes, kurios gali stabdyti nuteistojo resocializaciją, kadangi, pasak G. Sakalausko, jos atlieka būtent atvirkštinę – desocializacijos funkciją.¹⁰¹ Įkalinimo įstaigos aplinka, nepaisant įvairių resocializacijos programų, dažnai pasižymi socialiai destruktivių poveikiu: nuteistieji nutraukia ryšius su šeima ir artimaisiais, patiria stigmatizaciją, kuri apsunkina jų grįžimą į įprastą gyvenimą po įkalinimo bausmės atlikimo. Lietuvos probacijos tarnybos ir nevyriausybinių organizacijų duomenys rodo, kad didelė dalis buvusių kalinių susiduria su socialine atskirtimi, nedarbu ir psichinės sveikatos problemomis.¹⁰² Tai tiesiogiai koreliuoja su pakartotinių nusikaltimų

⁹⁸ IANCU, Adrian Marcel (2010). Alternatives to imprisonment as solution for delinquent's rehabilitation in modern societies. *Journal of Community Positive Practices*, 10 (1-2) [interaktyvus], <https://jppc.ro/index.php/jppc/article/view/36/29>, p. 8

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Ibidem, p. 10

¹⁰¹ SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas et al. (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos* [interaktyvus]. Monografija. Vilnius: Žara. <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/03/Kalinimo-salygos.pdf>, p. 34

¹⁰² Ibidem, p. 203

rizika. Tuo tarpu įkalinimui alternatyvios bausmės – viešieji darbai, laisvės apribojimas, bauda bei bausmės vykdymo atidėjimas, kartu su kitomis baudžiamojo ar auklėjamojo pobūdžio priemonėmis – sudaro pagrindą išsaugoti socialinį kapitalą ir palengvinti reabilitaciją.

Pažymėtina ir tai, kad asmenims, kurie atlieka laisvės atėmimo bausmę, yra didesnė tikimybė patirti fizinį smurtą dėl įvairiausių priežasčių. Tokia aplinka neretai neleidžia nuteistajam reabilituotis, kadangi jis turi būti nuolatinėje gynybos būsenoje.

Ypatingą reikšmę socialinėje analizėje turi šeimos instituto apsauga. Tėvų įkalinimas neretai sukelia skaudžias pasekmes vaikams: padidėja jų socialinės atskirties, mokyklos nelankymo bei vėlesnio nusikalstamo elgesio rizika.¹⁰³ Airijoje, vadovaujantis 2007 m. Airijos kalėjimų taisyklėmis, kapelionams yra privaloma pateikti metines ataskaitas.¹⁰⁴ J. Breen pažymi, kad neigiamos įkalinimo pasekmės kaliniams ir jų šeimoms, nurodytos kalėjimų kapelionų ataskaitose, dažnai vadinamos „antrinėmis“ arba „šalutinėmis“ įkalinimo pasekmėmis. Šios antrinės pasekmės apima dideles finansines, emocines ir socialines išlaidas, kurias kalinių šeimos nariai dažnai yra priversti patirti.¹⁰⁵ Minėtos ataskaitos rodo, kad vaikai, kurių tėvai atlieka laisvės atėmimo bausmę, dažniau patiria psichologines traumas, skurdą ir socialinę diskriminaciją. Įkalinimui alternatyvios bausmės, leidžiančios tėvams išlikti šeimoje ir toliau vykdyti savo pareigas, prisideda prie vaikų gerovės užtikrinimo ir nusikalstamumo grandies nutraukimo tarp kartų. Tai yra vienas reikšmingiausių socialinių argumentų, pagrindžiančių įkalinimo alternatyvų taikymo sėkmę.¹⁰⁶ C. Boudin, apžvelgdamas įvairių šalių teisinį reguliavimą ir teismų išaiškinimus, pažymi, kad visame pasaulyje yra šalių, kurios pripažįsta vaikų teises tėvų įkalinimo atveju.¹⁰⁷ Australijos Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad mažamečių, išlaikytinių vaikų gerovė yra sąlyga, leidžianti suteikti lygtinį paleidimą vienam iš sutuoktinių, nuteistų už sukčiavimą socialinio draudimo srityje.¹⁰⁸ Naujosios Zelandijos 2002 metų Bausmių skyrimo įstatymas reikalauja, kad „skiriant bausmę ar taikant kitas priemones, skirtas iš dalies reabilituoti pažeidėją, būtų atsižvelgiama į jo asmenines, šeimines aplinkybes“. Italijoje baudžiamasis įstatymas numato namų areštą nėsčioms

¹⁰³ WILDEMAN, Christopher (2010). Paternal incarceration and children's physically aggressive behaviors. *Social Forces*, 89(1) [interaktyvus], <https://www.jstor.org/stable/pdf/40927563.pdf>, p. 285

¹⁰⁴ BREEN, Jessica (2008). Prisoners' Families and the Ripple Effects of Imprisonment. *Studies: An Irish Quarterly Review*, 97 (385) [interaktyvus], <https://www.jstor.org/stable/25660536?seq=2>, p. 60

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ BOUDIN, Chesa (2011). Children of Incarcerated Parents: The Child's Constitutional Right to the Family Relationship. *The Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol. 101, (1) [interaktyvus], <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7387&context=jclc>, p. 90

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Ibidem.

moterims arba moterims, turinčioms labai mažus vaikus. Lietuvoje vienas iš esminių veiksmų, kuriuos teismas vertina skirdamas bausmę, yra paties kaltininko asmenybė.¹⁰⁹ Pasak Audriaus Meilučio, įstatymas tiksliai nenustato, kokie duomenys apibūdina bausmę, todėl kiekvienoje byloje tai individualiai įvertina teismas.¹¹⁰ Teisingos bausmės parinkimas paprastai grindžiamas visuma aplinkybių, atskleidžiančių nusikalstamos veikos pavojingumą, kaltininko elgesį ir pastangas pašalinti padarytos žalos padarinius, taip pat kitais reikšmingais duomenimis.¹¹¹

E. D. Sutherland pažymi, kad socialinės diferenciacijos ir mokymosi teorijos remiasi prielaida, kad nusikalstamas elgesys įgyjamas per sąveikos ir bendravimo procesus su kitais asmenimis, kurie pritaria baudžiamųjų įstatymų pažeidimams.¹¹² Remiantis šiuo požiūriu, laisvės atėmimo įstaigos praranda reabilitavimo funkciją, ir gali būti sukuriama aplinka, kuri asmenį veikia priešingai. Tokioje aplinkoje asmenys gali daryti įtaką vieni kitiems ir taip stiprinti nusikalstamą mąstyseną ir elgesį. Kadangi nuteistieji glaudžiai bendrauja, jie gali perimti priešingą mąstyseną, nei yra tikimasi, arba iš kitų kalinių išmokti naujų nusikalstamų veiklos būdų. Tai patvirtina D. Yagunov, kuris nurodo, kad XXI amžiuje neoficialios kalėjimų hierarchijos yra viena iš pagrindinių problemų kalėjimų sistemose visame pasaulyje.¹¹³ Daugelyje šalių kalėjimų gaujos ir kitos nusikalstamų organizacijų formos įvairiu mastu išlaiko kontrolę kalėjimuose. Neoficialios kalėjimų hierarchijos yra faktas, kurį pripažįsta beveik visų valstybių valdžios institucijos. Dėl to kalėjimų subkultūros tampa reikšmingos ir daro rimtą poveikį netgi laisvajai visuomenei t. y. mokesčių mokėtojams.¹¹⁴ Byloje *Ashlarba v. Georgia*, EŽTT nurodo, kad neoficialios hierarchijos pasižymi ypač gerai organizuota valdžios struktūra, griežta pavaldumo ir kontrolės sistema, taikoma jų nariams, o kartais – ir įvairiems visuomenės sluoksniams.¹¹⁵

Taigi, įkalinimo alternatyvos nepilnamečiams papildomai suteikia galimybę išvengti stigmatizuojančios ir traumuojančios įkalinimo aplinkos.¹¹⁶ Šiame darbe minėtos priemonės leidžia išlaikyti ryšį su šeima, ugdymo įstaiga ir bendruomene, o tai yra esminis

¹⁰⁹ BOUDIN, Chesa (2011). Children of Incarcerated Parents: The Child's Constitutional Right to the Family Relationship. *The Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol. 101, (1) [interaktyvus], <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7387&context=jclc>, p. 90

¹¹⁰ Lietuvos teismai (2023-07-20). *Teisėjas Audrius Meilutis: nepilnametystė nuo atsakomybės neapsaugo, kokios bausmės gali grėsti vaikams?* [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/teisijas-audrius-meilutis-nepilnametyste-nuo-atsakomybes-neapsaugo-kokios-bausmes-gali-gresti-vaikams/11430>.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² SUTHERLAND, D. Edwin (1947). *Principles of Criminology*. J. B. Lippincott. p. 90

¹¹³ YAGUNOV, Dmytro (2024). Informal Hierarchies in Modern Prisons: Nature, Manifestations, and Threats to Human Rights. *Evropsky Politicky a Pravni Diskurz*, 11, 3 [interaktyvus], <https://doi.org/10.46340/EPPD.2024.11.3.3>, p. 25

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ *Ashlarba v. Georgia* [ECHR]. No. 45554/08. [15-7-2014]. ECLI:CE:ECHR:2014: :0715 JUD004555408.

¹¹⁶ MURRAY, Joseph and FARRINGTON, P. David (2008). The effects of parental imprisonment on children. *Crime and Justice*, 37(1) [interaktyvus], <https://doi.org/10.1086/520070>, p. 16

veiksny sėkmingai socializacijai ir nusikalstamo elgesio prevencijai. Be to, alternatyvos įkalinimui yra orientuotos į individualaus nepilnamečio poreikius – psichologinę pagalbą, socialinių įgūdžių ugdymą, priklausomybių prevenciją. Todėl jų taikymas kartu su auklėjamojo poveikio priemonėmis padeda spręsti tikrąsias netinkamo elgesio priežastis, o ne tik akiai bausti.

3.3. Ekonominiai alternatyvų įkalinimui privalumai

Šiame darbo skyriuje analizuojami pagrindiniai ekonominiai aspektai, lemiantys įkalinimo alternatyvų privalumus Lietuvos kontekste. Pirmiausia aptariami tiesioginiai biudžetiniai kaštai, susiję su įkalinimo įstaigų išlaikymu, personalo finansavimu ir infrastruktūros priežiūra, lyginant juos su įkalinimui alternatyvių priemonių administravimo sąnaudomis. Toliau nagrinėjamos netiesioginės ekonominės išlaidos – prarastos mokestinės pajamos iš kalėjime esančių darbingo amžiaus asmenų bei resocializacijos programų kaštai. Galiausiai, vertinamas ilgalaikis ekonominis efektas, atsižvelgiant į recidyvizmo rodiklius ir jų sąsajas su konkrečiomis bausmių vykdymo politikos priemonėmis. Jungtinių Tautų Tarptautinė narkotikų kontrolės valdyba akcentuoja, jog platus alternatyvių priemonių taikymas ne tik mažina valstybės išlaidas, bet ir prisideda prie socialinės reintegracijos, įsitraukimo į darbo rinką bei šeimų stabilumo – veiksnių, kurie ilgalaikėje perspektyvoje mažina naujų nusikaltimų tikimybę ir taip grąžina papildomą socialinę-ekonominę naudą.¹¹⁷

Lietuvos Respublikos baudžiamoji politika tradiciškai rėmėsi laisvės atėmimo bausme, kaip pagrindiniu bausmės įrankiu. Tačiau statistiniai duomenys rodo, kad vieno nuteistojo išlaikymas įkalinimo įstaigoje per metus valstybei kainuoja vidutiniškai keliasdešimt tūkstančių eurų.¹¹⁸ Tuo tarpu laisvės atėmimo ar viešųjų darbų bausmių taikymas yra kelis kartus pigesnis. Ši ekonominė asimetrija yra varomoji jėga, kuri skatina tiek įstatymų leidėjus, tiek teisėsaugos institucijas ieškoti efektyvesnių sprendimų, kurie kartu atitiktų bausmės tikslus, tiek nusikalstamumo prevencija bei nuteistojo resocializaciją.¹¹⁹

¹¹⁷ United Nations Office on Drugs and Crime. *Prison and penal reform: The need for change* [interaktyvus]. <https://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/prison-reform-and-alternatives-to-imprisonment.html>.

¹¹⁸ Lietuvos kalėjimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. (2024). *2024 m. aktuali statistika* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>

¹¹⁹ Lietuvos probacijos tarnyba (2025). *2025 metų finansinių ataskaitų rinkinys* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/public/canonical/1772175695/601/2025%20m.%20Finansiniu%20ataskaitu%20rinkinys.pdf>.

2024 metais įkalinto asmens išlaikymui vidutiniškai per dieną buvo panaudojama apie 60 eurų. Ši vieno įkalinto asmens kaina per metus vidutiniškai sudaro 21 900 eurų sumą. Į šią kainą patenka: darbo užmokestis; socialinio draudimo įmokos; maitinimas; transporto išlaikymas; komunalinės paslaugos; materialiojo turto paprastojo remonto prekių ir paslaugų įsigijimo išlaidos ir pan. Bendra išlaidų suma įkalintų asmenų išlaikymui sudarė 97 667 610,90 eurų.¹²⁰ Tuo tarpu 2025 metais įkalintų asmenų skaičius išliko sąlyginai nepakitęs – 4 485. Skaičiuojant įkalintų asmenų skaičių 100 000 gyventojų, įkalintų asmenų pokytis nepastebimas, todėl 2025 metais skirtų lėšų įkalintų asmenų išlaikymui buvo skiriama 99 260 559,37 eurų suma,¹²¹ kuri, atsižvelgiant į valstybės biudžeto dydį, yra iš esmės ta pati.

Lietuvos kalėjimų tarnyba atlieka ar jau yra atlikusi iš viso beveik 20 projektų, iš kurių daugelis yra susiję su pastatų atnaujinimu. Šiam darbui aktualus projektas yra „Bausmių vykdymo sistemos kokybės gerinimas“.¹²² Šuo projektu siekiama užtikrinti veiksmingą ir rezultatyvų nuteistųjų resocializacijos procesą, sukuriant modernią Lietuvos bausmių vykdymo sistemos darbuotojų profesinio rengimo, mokymo ir kompetencijų tobulinimo sistemą, taip pat sudarant tinkamas kalinimo, resocializacijos, darbo bei profesinio mokymo sąlygas. Šio projekto numatytas biudžetas siekia 19 020 728 eurus.¹²³

Valstybės pajamų, gaunamų iš asmenų sumokėjusių baudą pagal teismo nuosprendį baudžiamojoje, duomenys nėra atskirai pateikiami Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos pateikiamose metų valstybės biudžeto pajamų ataskaitose. Tačiau į valstybės biudžetą per 2023 metus įplaukė 13 740,8 milijonai eurų pajamų. Kitos pajamos (į kurias patenka pajamos iš baudų ir konfiskuoto turto) sudarė 5,4 procentus, arba 748,7 milijonus eurų.¹²⁴

Tuo tarpu 2024 metų Lietuvos probacijos tarnybos veiklos rezultatų ataskaitoje nurodoma, kad visą finansavimą sudaro 13 530 748 eurų suma, iš kurios 13 441 942 eurų

¹²⁰ Lietuvos kalėjimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. (2024). *2024 m. aktuali statistika* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>.

¹²¹ Lietuvos kalėjimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (2025). *Lietuvos kalėjimų tarnybos 2025 m. aktuali statistika* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1774271823/3411/aktualioji%20statistika%202025%20m.pdf>.

¹²² Lietuvos kalėjimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (2025). *Projektas „Bausmių vykdymo sistemos kokybės gerinimas“* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/lt/lkt-projektai/igyvendinti-projektai/projektas-bausmiu-vykdyto-sistemos-kokybes-gerinimas/apie-projekta/>.

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Lietuvos finansų ministerija (2023). 2023 metų valstybės biudžeto pajamų apžvalga [interaktyvus]. https://finmin.lrv.lt/public/canonical/1727936552/23726/Ataskaita%202023%20met%C5%B3%20%28LT%29.pdf?utm_source=chatgpt.com, p. 5

(beveik visa suma) yra gaunama iš valstybės biudžeto.¹²⁵ Ši suma yra tik šiek tiek daugiau nei 10 procentų bendros išlaidų sumos įkalintų asmenų išlaikymui. Tačiau probacijos tarnybos atliekamos funkcijos neapsiriboja tik probacija. Lietuvos probacijos tarnyba yra Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai pavaldi biudžetinė įstaiga, kurios paskirtis – valstybės politikos įgyvendinimas vykdamas: probaciją, viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmes, baudžiamojo poveikio ir auklėjamojo poveikio priemones, atliekant asmens socialinės aplinkos, kriminogeninių veiksnių, taip pat kitų aplinkybių,¹²⁶ galinčių padėti teismui individualizuoti probacijos sąlygas, tyrimą.

Analizuojant ekonominius įkalinimo bausmės alternatyvų aspektus Lietuvos kontekste, akivaizdu, kad laisvės atėmimo bausmė išlieka viena brangiausių valstybės taikomų sankcijų formų. Vieno nuteistojo išlaikymo kaštai, siekiantys kiek daugiau nei 21 tūkstantį eurų per metus, nulemia didelę biudžeto naštą. Tuo tarpu Lietuvos probacijos tarnybos išlaikymas yra kur kas pigesnis, nors Lietuvos probacijos tarnyba atlieka ne tik probacijos funkciją. Taip pat į valstybės biudžetą yra sumokamos baudos, taip papildant šalies biudžetą. Todėl valstybės, plačiai taikančios įkalinimo alternatyvas, pasiekia mažesnę recidyvizmą ir didesnę socialinę grąžą, nes nuteistieji išlieka darbo rinkoje, palaiko socialinius ryšius ir rečiau pakartotinai nusikalsta. Aukščiau analizuoti duomenys taip pat patvirtina, kad įkalinimui reikalingi ne tik darbuotojai, pastatai ir kita įranga, tačiau ir finansavimas resocializacijos projektams, kurie prisideda prie ilgalaikio nusikalstamumo mažėjimo, o todėl bendra įkalinimo kaina dar labiau išauga.

Todėl galima teigti, kad didesnis įkalinimo alternatyvų skyrimas Lietuvoje turi aiškų ekonominį pagrindą. Efektyvesnis probacijos tarnybos finansavimas, modernių resocializacijos priemonių diegimas ir nuoseklus bausmių individualizavimas leistų ne tik sumažinti valstybės išlaidas, bet ir sustiprintų visuomenės saugumą, tuo pačiu mažinant recidyvizmą bei didinant nuteistųjų integracijos į darbo rinką galimybes. Ekonominė analizė patvirtina, kad alternatyvios įkalinimui bausmės nėra tik socialiai palankesnė, bet ir finansiškai racionalesnė kryptis.

Analogiškai kaip ir pilnamečiams, nepilnamečiams taikomos įkalinimo alternatyvos yra gerokai efektyvesnės, nes jų įgyvendinimas valstybei kainuoja gerokai mažiau nei laisvės atėmimo bausmės vykdymas. Probacija ar intensyvi priežiūra reikalauja mažesnių infrastruktūros ir personalo išlaidų, todėl leidžia racionaliau paskirstyti biudžetą. Be to, nepilnamečiai išlikdami mokymosi ar darbo aplinkoje, nepraranda galimybės įgyti

¹²⁵ Lietuvos probacijos tarnyba (2025). *2025 metų finansinių ataskaitų rinkinys* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/public/canonical/1772175695/601/2025%20m.%20Finansiniu%20ataskaitu%20rinkinys.pdf>.

¹²⁶ Lietuvos probacijos tarnyba. *Veiklos sritys* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/>.

įgūdžių ir taip prisidėti prie darbo rinkos ateityje, o tai mažina socialinės atskirties ir ilgalaikio nedarbo riziką.

4. Įkalinimo alternatyvų taikymo trūkumai

4.1. Galimos alternatyvų įkalinimui rizikos ir trūkumai

Nors alternatyvos laisvės atėmimo bausmei pasižymi reikšmingais ekonominiais ir socialiniais privalumais, objektyvi analizė reikalauja kritiškai įvertinti ir su jų taikymu susijusias rizikas bei trūkumus. Baudžiamojoje politikoje nėra universaliai tobulų sprendimų: kiekviena priemonė, teikianti tam tikrą naudą, kartu neišvengiamai kelia iššūkius, kurie turi būti atpažinti ir sistemiškai sprendžiami. Alternatyvų įkalinimui taikymo plėtra Lietuvoje, neįvertinus galimų jų silpnųjų pusių, gali lemti neapgalvotus politinius sprendimus, nepakankamai apsaugoti visuomenę arba sudaryti sąlygas nevienodam teisingumo vykdymui.

Vienas esminių diskusinių klausimų, susijusių su įkalinimo alternatyvų taikymu, yra visuomenės saugumo užtikrinimas. Keltas klausimas, ar nuteistieji, kuriems yra skirta laisvės apribojimo bausmė, viešieji darbai ar bauda, nekelia didesnio pavojaus aplinkinių saugumui, nei tie, kurie yra izoliuoti nuo visuomenės laisvės atėmimo įstaigoje. Ši dilema yra ypač aktuali sunkių ar pakartotinių nusikaltimų atvejais, kai visuomenės lūkesčiai dėl apsaugos gali prieštarauti resocializacijos tikslams. Todėl alternatyvų įkalinimui taikymo ribų apibrėžimas ir jų tinkamumo vertinimas kiekvienu atveju skiriant bausmę išlieka vienu svarbiausių baudžiamosios politikos klausimų.

Kaip jau šiame darbe buvo aptarta, viešųjų darbų unikalumas yra susijęs su kaltinamojo sutikimu atlikti šią bausmę. Nors viešųjų darbų bausmė gali pasirodyti lengvai įgyvendinama, praktikoje jų vykdymas reikalauja nemažai administracinių resursų. Savivaldybės ar kitos institucijos turi užtikrinti darbo vietas. Gali pasitaikyti ir atvejų kuomet vienam nuteistajam paskirti viešieji darbai yra sąlyginai arti jo gyvenamosios vietos, tačiau kitam nuteistajam gali reikėti keliauti iki darbo vietos. Tai gali sukurti tam tikrą nereikalingą nepatogumą, kuris su bausme yra visiškai nesusijęs, tačiau tuo metu paskirtai bausmei įstaigos gali neturėti darbo vietų, kurios atitiktų nuteistojo gyvenamąją vietą, profesiją ir kt. Tačiau jei viešųjų darbų bausmė pradedama vykdyti, kyla poreikis darbuotojų, kurie atsakingi už nuteistųjų priežiūrą, valandų registravimą. Todėl viešųjų darbų teikiama nauda (nuteistojo darbas), yra mažinama patiriamomis administracinėmis išlaidomis. Negana to, nuteistasis bet kuriuo metu gali pradėti vengti viešųjų darbų bausmės ir darbų nepabaigti, o tai sukelia papildomą – nepastovumo – problemą, dėl kurios įstaigos net ir turėdamos darbo vietų jų gali nenorėti pavesti nuteistiesiems, o pats viešųjų darbų vengimas gali kilti dėl įvairiausių priežasčių.

Vienas iš dažniausiai nurodomų baudos trūkumų yra tas, kad ji nevienodai paveikia skirtingą finansinę padėtį turinčius asmenis. Dėl to baudos poveikis gali tapti ne tik jos privalumu, bet ir reikšmingu trūkumu. Po apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo, nuteistasis gali šį faktą nusišalinti nuo visuomenės, todėl bausmės poveikis tampa nematomas.¹²⁷ Iš esmės tą patį yra nurodęs ir J. Namavičius, nurodęs, kad kitaip, negu laisvės atėmimas, baudos bausmė nėra tokia „matoma“.¹²⁸ Ši problema yra neatsiejamai susijusi su kitomis baudos problemomis. T. Jain nurodo, kad baudų skyrimas sukuria kur kas sunkesnes gyvenimo sąlygas nepasiturintiems, palyginus su turtingaisiais ir pasiturinčiais, taip pat bauda gali neturėti baudžiamojo poveikio nuteistajam, jeigu jam pavyksta surinkti lėšas. Todėl bauda gali būti traktuojama kaip mokestis už padarytą draudžiamą veiką. Tam tikrų veikų atveju bauda gali visiškai nesukelti atgrasomojo poveikio, nes baudos dydį galima lengvai manipuliuoti, be to, ji visiškai netinka už sunkiausius nusikaltimus.¹²⁹ Šių problemų visetas sukuria situaciją, kuomet tam tikras privilegijas ar santykius turintis asmuo gali „susimąžinti“ atsakomybę, taip išvengdamas realios bausmės. Tačiau tikėtis, kad asmuo tyčia bando slėpti turtą taip pat yra ydinga. Jeigu asmeniui skiriama neproporcingai didelė, jo finansinių galimybių neatitinkanti bauda, ji ne tik nepadedą pasiekti įstatyme numatytų bausmės tikslų, bet ir paneigia bet kokią tokios sankcijos teigiamą poveikį, paversdama jį priešingu – žalingu.¹³⁰

4.2. Instituciniai ir praktiniai įkalinimo alternatyvų taikymo iššūkiai

Pagrindinės kliūtys, trukdančios plėsti alternatyvias įkalinimui priemones, yra teisinės sistemos nebuvimas arba jos nepakankamumas, išteklių ir infrastruktūros trūkumas, taip pat teisminių institucijų ir plačiosios visuomenės nepasitikėjimas šiomis priemonėmis. Be to, yra tam tikrų grupių, pavyzdžiui, užsieniečių, kurios turi nevienodas galimybes pasinaudoti bendruomeninėmis priemonėmis.¹³¹

Institucinių pajėgumų ir priežiūros mechanizmų stoka yra realus įkalinimo alternatyvų įgyvendinimo trūkumas. Alternatyvių įkalinimui bausmių efektyvumas

¹²⁷ SHANG, Yuxi; XUE, Dehao and ZHANG, Jinli (2025). Predicting support for fine penalty replacing imprisonment: Crime type, the severity of crime, situational factors and demographic characteristics: A factorial survey approach, *International Journal of Law, Crime and Justice*, Vol. 80 [interaktyvus], <https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2024.100717>.

¹²⁸ NAMAVIČIUS, Justas (2018-03-19). Apie baudos bausmę [interaktyvus]. <https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Bauda.pdf>.

¹²⁹ JAIN, Tarun (2008). Fine Versus Imprisonment. *Social Science Research Network* [interaktyvus], DOI:10.2139/ssrn.1087591, p. 9

¹³⁰ FEDOSIUK, Oleg (2019). Baudos bausmė atgrasymo iliuzijos spąstuose. *Jurisprudencija*, 26(2) [interaktyvus], <https://doi.org/10.13165/JUR-19-26-2-03>, p. 295

¹³¹ Penal Reform International. „The Issue: Alternatives to Imprisonment“ [interaktyvus]. <https://www.penalreform.org/issues/alternatives-to-imprisonment/issue/>

tiesiogiai priklauso nuo to, ar valstybė turi pakankamai kvalifikuoto probacijos tarnybų personalo bei jiems galimų skirti lėšų, modernios stebėsenos infrastruktūros ir koordinuotos institucijų sąveikos. Lietuvos probacijos sistema, nors nuosekliai plėtojama, pastarąjį dešimtmetį, vis dar susiduria su darbo krūvio bei finansavimo iššūkiais.¹³² Nekokybiškai išvystytos įkalinimo alternatyvos gali tapti formaliu instrumentu, neturinčiu realaus poveikio praktikoje, o tai ne tik sumažina jų panaudojamumą, bet ir kenkia visuomenės pasitikėjimui teisingumo sistema.

Keletas bendruomenėje vykdomų programų, pavyzdžiui, įpareigojimas kasdien registruotis ir elektroninė priežiūra, gali pareikalauti didelių išlaidų. Be to, tai, kad dalis asmenų galiausiai atsiduria kalėjimuose ir įkalinimo įstaigose dėl techninių bendruomeninės priežiūros pažeidimų, galiausiai nepadeda sutaupyti išlaidų ar sumažinti su įkalinimu susijusios finansinės naštos.¹³³ Tokie rodikliai gali skirtingai paveikti politinę valią toliau tęsti reformas, ar jas pradėti apskritai.

Viešųjų darbų bausmė, iš šiame darbe nagrinėtų bausmių, yra švelniausia, tačiau sunkiausiai pritaikoma. Visų pirma, jau aptartas teisinis reguliavimas sukelia nemažai kliūčių taikyti šią bausmę. BVK 14 straipsnyje nustatyta, kad už nuteistojo bausmės atlikimo vietą ir darbo parinkimą yra atsakinga Probacijos tarnyba. Kartu atsižvelgiama ir į sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų ar kitų įstaigų ir organizacijų paraiškas, bei kiek tai yra įmanoma, į nuteistojo specialybę ar profesiją, gyvenamąją vietą ir jo paties pageidavimą.¹³⁴ Ši nuostata įpareigoja Probacijos tarnybą atsižvelgti į didelį kiekį aspektų, dėl kurių šios bausmės vykdymas gali tapti neįmanomas. Nors bausmė BK yra dažnai pasikartojanti ir tikimybė, kad ji bus konkrečiame straipsnyje yra aukšta, visgi jos taikymas yra ribojamas kaltinamojo sutikimo davimu atlikti šią bausmę. Duotas sutikimas taip pat nereiškia absoliutaus įsipareigojimo įvykdyti bausmę, kadangi jis iš esmės gali būti atšauktas, o viešųjų darbų bausmė pakeista kita. Kitas šios bausmės trūkumas yra asmenų ratas, kuriems gali būti pritaikyta ši bausmė. Vilniaus miesto apylinkės teismas, išnagrinėtoje baudžiamojoje byloje nurodė, kad analizuojant baudos ir viešųjų darbų santykį, galima identifikuoti kelis esminius baudos pranašumus viešųjų darbų atžvilgiu. Visų pirma, viešųjų darbų taikymo galimybės yra ribojamos objektyvių aplinkybių, susijusių su nuteistojo fizine ar sveikatos būkle. Ši bausmės rūšis negali būti skiriama

¹³² Lietuvos probacijos tarnyba (2026). *2025 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus]. https://probacija.lrv.lt/public/canonical/1770870196/592/2025+m.+ataskaita+ir+vadovo+zodis_02_05_galu_tinis.pdf, p. 1

¹³³ RUTHLAND, L. Ebony (2024) Alternatives to Incarceration: Strategies for Reducing Violations and Revocations. *Corrections*, 9(5) [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1080/23774657.2024.2404738>, p. 553

¹³⁴ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. liepos 19 d. Nr. IX-994. *Valstybės žinios*, 2002, 73-3084.

asmenims, kuriems dėl neįgalumo, nėštumo ar sunkios ligos viešųjų darbų atlikimas būtų faktiškai neįmanomas. Tuo tarpu baudos paskyrimui tokie apribojimai netaikomi, todėl ši sankcija gali būti taikoma platesniam nuteistųjų ratui, įskaitant ir minėtas pažeidžiamas grupes. Antra, viešųjų darbų atlikimą gali komplikuoti nuteistojo užimtumas darbo rinkoje. Dirbančiam asmeniui viešųjų darbų paskyrimas gali trukdyti vykdyti darbo funkcijas, o darbo įsipareigojimai savo ruožtu gali apsunkinti ar net padaryti neįmanomą viešųjų darbų atlikimą. Tokiu atveju kyla rizika, kad nebus pasiekti bausmės tikslai, todėl baudos paskyrimas tampa funkcionaliai tinkamesne alternatyva.

Baudos bausmė Lietuvos visuomenei dažniausiai yra matoma korupcinio pobūdžio baudžiamosiose bylose. Neretai šios bylos tampa rezonansinėmis ir sulaukia itin didelio susidomėjimo. A. Gutauskas yra nurodęs, kad 2018 metų duomenimis, Lietuvos teismai išsprendė 334 baudžiamąsias bylas dėl galimo fizinių ir juridinių asmenų kyšininkavimo, prekybos poveikiu, papirkimo ir piktnaudžiavimo, dėl to buvo nuteista 319 asmenų.¹³⁵ 2017 metų pabaigoje teismas už bandymą papirkti valstybės tarnautoją vienai įmonei skyrė daugiau nei milijono eurų baudą. Kitoje išnagrinėtoje byloje 2018 metais teismas už valstybės tarnautojo piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi paskyrė 20,7 tūkst. eurų baudą.¹³⁶ Keltinas klausimas kaip visuomenė vertina tokį baudos bausmės dydžio nepastovumą. Ši problema kyla greičiausiai dėl teisingumo suvokimo, kuris skirtingai taikomas skirtingose teisės šakose. Didžioji dalis visuomenės kasdien susiduria su dalyvavimu eisme, ir visuomenės daliai yra paskiriamos administracinės baudos už įvairius kelių eismo taisyklių pažeidimus. Lietuvos administracinėje teisėje nėra įtvirtintas baudų nustatymo mechanizmas, kuris skaičiuojamas nuo asmens pajamų. Todėl kiekvienu atveju paskirtinos baudos dydis būna gana tiksliai numatytinas ir čia puikiai atsispindi lygybės prieš įstatymą principas. Tačiau baudų vienodumas ir nuspėjamumas neegzistuoja baudžiamojoje teisėje. Visa tai gali pagrįstai mažinti visuomenės pasitikėjimu teisingumu, kadangi didžioji dalis visuomenės neišmano baudžiamojoje teisėje vertintinų aspektų, skiriant baudos bausmę. Šiai problemai išspręsti būtų reikalinga skaidri nustatytos baudos paskyrimo motyvacija, kuri būtų aiškiai suprantama ir todėl nebūtų abejonių dėl teismo sprendimo.

Lietuvoje laivės apribojimo bausmės esminis požymis yra tai, kad ji yra atliekama ne specialioje tam skirtoje įstaigoje, tačiau nuteistojo namuose. Teismas, skirdamas laisvės apribojimo bausmę, nustato nuteistajam įpareigojimus, nustatytos BK 48 straipsnyje. Visgi, baudžiamajame įstatyme įtvirtinta nuostata, kad teismas „paprastai“ skiria kaltinamajam

¹³⁵ Lietuvos teismai (2019-03-19). Aurelijus Gutauskas: „Didėja baudos už korupcinius nusikaltimus – maksimali bauda gali siekti milijoną eurų“ [interaktyvus]. <https://www.lat.lt/naujienos/aurelijus-gutauskas-dideja-baudos-uz-korupcinius-nusikaltimus-maksimali-bauda-gali-siekti-milijona-euru/787>.

¹³⁶ Ibidem.

intensyvią priežiūrą.¹³⁷ 2026 metais Lietuvos Teisingumo ministerija pateikė duomenis apie elektroniniu būdu stebimų asmenų skaičius. 2023 metais elektroninis stebėjimas buvo taikytas 3639 asmenims, o 2025 metais vidutiniškai per mėnesį stebėta apie 800 asmenų.¹³⁸ Pažymėtina, kad Austrijoje elektroninė priežiūra taikoma kaliniams tik paskutinėje bausmės atlikimo stadijoje, kai jie gali atlikti bausmę namų arešto sąlygomis.¹³⁹ Suomijoje elektroninė priežiūra, kaip teisinė sankcija, skiriama tik tada, kai baudos ar viešųjų darbų bausmės atrodo netinkamos.¹⁴⁰ Kitaip tariant, elektroninė priežiūra yra paskutinė priemonė prieš laisvės atėmimą,¹⁴¹ Esamas reguliavimas yra papildytinas dėl kelių priežasčių. Pirma, galimybė asmeniui taikyti laisvės apribojimą yra suvaržyta šios bausmės skyrimu nuteistojo namuose. Manytina, kad galimybė teismui taikyti laisvės apribojimą tiek nuteistojo namuose, tiek specialioje įstaigoje, duotų teigiamus rezultatus, kadangi bausmė iš esmės galėtų būti dar labiau individualizuojama kaltinamajam. Antra, Probacijos tarnyba įgyvendindama teismo nuosprendžius pradeda vykdyti nuteistojo elektroninę priežiūrą. Šis stebėjimas nėra automatizuotas ir jam yra reikalingi atitinkami resursai, t. y., tiek patys Probacijos tarnybos darbuotojai (vienam Probacijos tarnybos darbuotojui tenka prižiūrėti 28 asmenis¹⁴²), kurie atlieka priežiūrą, tiek ir pastovus įrangos trūkumas, leidžiančią atlikti stebėjimą. Atsižvelgiant į tai, kad laisvės apribojimo bausmė turėtų būti ekonomiškesnė alternatyva įkalinimui, tačiau ji bereikalingai išbrangsta toje apimtyje, kuri nėra susijusi su būtinu, pagrįstu ir reikalingu šios bausmės vykdymu. Trečia, skiriamas perteklinis elektroninis stebėjimas, pasak G. Sakalausko, sukuria tariamą saugumą, kuris remiasi paprasta kalėjimo logika, sudarant kalėjimo aplinką ne kalėjimo sienomis, o žmogaus viduje.¹⁴³ Šis požiūris yra pagrįstas dėl kelių priežasčių: naują nusikalstamą veiką ketinančio padaryti nuteistojo elektroninio stebėjimo priemonė nebūtinai sustabdys; elektroninio stebėjimo priemonė nėra būtent ta priemonė, kuri padeda įgyvendinti reabilitacijos tikslą.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (2026). „*Lietuvos probacijos tarnyboje – naujos kartos elektroninio stebėjimo priemonės*.“

¹³⁹ DÜNKEL, Frieder (2018). “Electronic Monitoring in Europe – a Panacea for Reforming Criminal Sanctions Systems? A Critical Review”, *Kriminologijos studijos*, 6 [interaktyvus], doi:10.15388/CrimLithuan.2018.6.3, p. 66-67

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Lietuvos probacijos tarnyba (2025). *2025 metų finansinių ataskaitų rinkinys* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/public/canonical/1772175695/601/2025%20m.%20Finansiniu%20ataskaitu%20rinkiniys.pdf>.

¹⁴³ SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas Et al. (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos* [interaktyvus]. Monografija. Vilnius: Žara. <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/03/Kalinimo-salygos.pdf>, p. 424

Nepilnamečiams yra reikalingi specialistai, kurie yra pasirengę su jais dirbti bei žino kaip tai daryti tinkamai, tačiau yra pastebimas didelis šių specialistų trūkumas. Specialistų labiausiai trūksta specialistų švietimo įstaigose, ypač trūksta psichologų, specializuotų mediatorių, dirbančių su nepilnamečiais; dirbančių mokyklose; dirbančių su šeimomis; elgesio keitimo, socialinio ugdymo programų specialistų (programų vadovų); mobilaus darbo su jaunimu darbuotojų (mobilus ar socialinis darbas gatvėje); vaikų psichiatrių.¹⁴⁴ Šis trūkumas yra reikšmingas ir parodo būtent tai, kad nors šalyje teisiniu pobūdžiu yra siekiama teigiamų tikslų, jų įgyvendinimas praktikoje dar nėra pasiekęs tinkamo lygio.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad nors Lietuvos baudžiamoji politika formaliai sudaro palankias prielaidas plėtoti įkalinimo alternatyvas, tačiau jų veiksmingą taikymą praktikoje riboja kompleksinės ir tarpusavyje susijusios kliūtys. Reikšminga problema yra institucinių pajėgumų ir išteklių stoka – probacijos sistema susiduria su dideliu darbo krūviu, ribotu finansavimu bei techninės infrastruktūros trūkumu. Dėl to alternatyvos įkalinimui neretai tampa formaliomis ir mažiau veiksmingomis, dėl ko gali mažėti jų patikimumas ir visuomenės pasitikėjimas teisingumo sistema. Kiekviena alternatyvi bausmė turi specifinių praktinių ribojimų. Viešieji darbai, nors ir dažnai pasikartojantys BK, gali tapti sunkiai įgyvendinami dėl organizacinių, sveikatos ar užimtumo veiksnių bei būtino nuteistojo sutikimo. Baudos taikymas, savo ruožtu, kelia teisingumo suvokimo problemų dėl jų dydžio nevienodumo ir priklausomybės nuo asmens turinės padėties, kas gali mažinti iš esmės mažinti visuomenės pasitikėjimą teismų sprendimais. Laisvės apribojimas, nors ir griežčiausia alternatyva įkalinimui, praktikoje gali būti skiriama kaip vienintelė likusi įkalinimo alternatyva, net ir tuo atveju jei poreikio skirtą ją nėra. Tai gali veikti priešingai bausmės tikslams. Taigi, šios problemos rodo, kad vien teisinio reguliavimo nepakanka – būtinas nuoseklus praktinis įgyvendinimas, apimantis finansinių, žmogiškųjų ir organizacinių išteklių stiprinimą. Tik tokiu atveju įkalinimo alternatyvos gali tapti realia ir efektyvia baudžiamosios politikos dalimi, užtikrinančia ne tik bausmės tikslų įgyvendinimą, bet ir didesnę visuomenės pasitikėjimą visa teisingumo sistema.

¹⁴⁴ USCILA, Rokas (2020). *Vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymo praktikos įvertimas Lietuvoje: prielaidos, situacija ir įgyvendinimo problemos*. Mokslo studija. Vilnius: Kazimiero Simonavičiaus universitetas, p. 49

Išvados

1. Asmens įkalinimas laikomas viena griežčiausių bausmių formų ir yra taikomas siekiant apsaugoti visuomenę bei nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį. Ši bausmė reiškia nuteistojo izoliavimą nuo visuomenės pagal įsiteisėjusį teismo nuosprendį, patalpinant jį specialioje valstybės institucijoje nustatytam laikotarpiui, kartu siekiant jo elgesio korekcijos. Vis dėlto laisvės atėmimas neturėtų būti suprantamas vien tik kaip baudžiamoji priemonė – svarbi jo funkcija yra ir nuteistųjų resocializacija bei jų sugrąžinimas į visuomenę. Lietuvoje ši bausmė vis labiau orientuojama ne tik į atgrasymą ar pakartotinio nusikalstamumo prevenciją, bet ir į teigiamą asmens pokytį, skatinant jį po bausmės atlikimo gyventi laikantis įstatymų ir siekti savo tikslų teisėtais būdais.
2. Darbe yra pateikiamos įkalinimo alternatyvos, kurias teismai gali taikyti skirdami asmeniui bausmę. Jos yra: 1) viešieji darbai; 2) bauda; 3) laisvės apribojimas; 4) bausmės vykdymo atidėjimas. Galimų skirti įkalinimo alternatyvų nėra daug. Tačiau BK yra įtvirtinta ganėtinai daug baudžiamojo poveikio priemonių. Visgi, jų taikymas yra apribotas, kadangi jos gali būti skiriamos tik kartu su bausme. Taigi, Lietuvos baudžiamajame įstatyme yra numatyta daug baudžiamosios atsakomybės realizavimo būdų, tačiau jų taikymas yra ribojamas BK struktūros. Pagrįstai manytina, kad tam tikrais atvejais baudžiamojo poveikio priemonių taikymas galėtų būti tinkama baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, kol bausmės taikymas gali būti perteklinis ar net nepakankamas. Nagrinėjant darbo temą taip pat nustatyta, Lietuvoje dar galima plėsti įkalinimo alternatyvų sąrašą, jį papildant atkuriamuoju teisingumu, kurio taikymas šiuo metu galimas tik dėl užsienyje padarytų nusikalstamų veikų.
3. Įkalinimo alternatyvos iš esmės yra susijusios su požiūriu, kad nusikalstamą veiką padariusį asmenį reikia reabilituoti, o ne ignoruoti izoliuojant. Šiame darbe atskleista, kad įkalinimo alternatyvos turi teigiamą poveikį nuteistojo recidyvizmo tikimybei, jo socialinių ryšių išlaikymui bei yra naudingos tiek nuteistojo, tiek valstybės ekonominiams interesams. Net ir tais atvejais, kai nėra nustatoma didelė įkalinimo alternatyvų nauda recidyvizmui, jų taikymo rezultatas nepasižymi recidyvizmo didėjimu, lyginant su įkalimu. Mažesnio recidyvizmo rodikliai yra neatsiejamai susiję su socialiniais ir ekonominiais įkalinimo alternatyvų taikymo privalumais. Įkalinimo alternatyvų taikymas leidžia pripažintiems padarius nusikalstamas veikas asmenims išlikti artimų asmenų rate. Ilgainiui šis asmenų ratas pagrįstai atlieka nematomą auklėjimo funkciją įvairiais būdais – pareiga rūpintis vaiku, sugyventiniu ir pan. Tai suteikia prasmę ir motyvaciją nuteistajam pasitaisyti. Visa tai prisideda

prie siekiamo asmens reabilitacijos tikslo. Pažymėtina ir tai, kad taikant baudos bausmę, yra visiškai apverčiama piniginių srautų judėjimo kryptis, nes valstybei nebetenka našta išlaikyti asmens, o pats asmuo papildo valstybės biudžetą. Taikant kitas įkalinimo alternatyvas išlieka analogiška piniginių srautų judėjimo kryptis kaip ir įkalinimo atveju, tačiau valstybės patiriamos išlaidos yra kur kas mažesnės. Visi nagrinėti pranašumai – įtaka recidyvui, socialiniai bei ekonominiai privalumai – yra tarpusavyje glaudžiai susiję ir vienas kitą papildo. Šių aspektų kompleksinė sąsaja leidžia pasiekti teigiamus rezultatus, todėl įkalinimo alternatyvų taikymas pranoksta trūkumus.

4. Lietuvoje taikomų įkalinimo alternatyvų analizė parodė, kad jų veiksmingumą riboja tiek teisiniai, tiek praktiniai veiksniai: visuomenės užtikrinimo dilema, viešųjų darbų priklausomybė nuo nuteistojo sutikimo davimo ir ribotų darbo vietų, dideli administraciniai kaštai bei sveikatos ar užimtumo apribojimai, baudų socialinis netolygumas ir jų poveikio priklausomybė nuo asmens turinės padėties, probacijos sistemos žmogiškųjų ir techninių išteklių trūkumas, perteklinis ir brandus elektroninis stebėjimas, ribotos galimybės individualizuoti laisvės apribojimo bausmę, taip pat specialistų, ypač dirbančių su nepilnamečiais stygius. Kaip pažymima tekste, „alternatyvos įkalinimui neretai tampa formaliomis ir mažiau veiksmingomis“, todėl akivaizdu, kad vien teisinio reguliavimo nepakanka – būtinas nuoseklus institucinių pajėgumų stiprinimas, kad šios priemonės galėtų realiai prisidėti prie teisingumo sistemos efektyvumo ir visuomenės pasitikėjimo didinimo.
5. Tarptautinių organizacijų rekomendacijų, pasisakančių apie nepilnamečių įkalinimo alternatyvas, turinio esmė yra nepilnamečių įkalinimo vengimas. Lietuvoje nepilnamečiams asmenims yra taikomos tos pačios BK įtvirtintos įkalinimo alternatyvų taisyklės, kurias taikant papildomai turi būti atsižvelgiama į baudžiamajame įstatyme nustatytus nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus, kuriais siekiama apskritai išvengti nepilnamečio įkalinimo. Siekis skatinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymą ribojant laisvės atėmimo bausmę parodo pozityvų požiūrį į asmeniui daromą įkalinimo žalą, kuri ateityje gali tapti nepataisoma. Tokios formuluotės pasigendama kalbant apie įkalinimo bausmę pilnamečiams asmenims ir yra pastebimas prieštaraujantis požiūris: nepilnamečio įkalinimas jį taip paveiks, kad jo recidyvizmo tikimybė ateityje didės, tačiau pilnamečiams asmenims tokia pati logika nebegalioja. Manytina, kad išanalizuotas nepilnamečių įkalinimo alternatyvų galimybių ir ribojimų reguliavimas gali būti puikus šaltinis pilnamečių įkalinimo alternatyvų naudojimo skatinimui.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautiniai teisės aktai

1. 1987 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R (87) 3 dėl Europos kalėjimų taisyklių.
2. Council of Europe. (2018). Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters.
3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 40-987.
4. Handbook of basic principles and promising practices on alternatives to imprisonment, United Nations Office on Drugs and Crime (2007). New York: United Nations. ST/ODC(09)/I34.
5. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 40/33 (1985). *Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisingumo administravimo taisyklės (Pekino taisyklės)*.
6. Jungtinių tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 45/112 (1990). *Jungtinių Tautų gairės dėl nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos (Rijado gairės)*.
7. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija 65/229 (2011). *Jungtinių Tautų taisyklės dėl moterų kalinių elgesio ir ne laisvės atėmimo bausmių taikymo moterims nusikaltėlėms (Bankoko taisyklės)*.
8. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures The Tokyo Rules., United Nations General Assembly (1990).

Nacionaliniai teisės aktai

9. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33–1014.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.

12. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. 2002 m. liepos 19 d. Nr. IX-994. *Valstybės žinios*, 2002, 73-3084.
13. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. 1994 m. birželio 17 d. Nr. I-480. *Valstybės žinios*, 1994, 46-851.
14. Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas. 2007 m. birželio 28 d. Nr. X-1238. *Valstybės žinios*, 2007, 80-3214.
15. Lietuvos Respublikos pagalbos nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiems asmenims įstatymas. 2021 m. sausio 20 d. Nr. XIV-169. TAR, 2021, 2021-00908.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 27-989 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. TAR, 2007, 220.
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 9 d. nutarimas Nr. 47-2080 „Dėl Lietuvos Respublikos nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. TAR, 2003, 581.

Specialioji literatūra

18. ANDERSEN, Lars Højsgaard (2025). *Thirty years of prison alternatives in Denmark: Policy efficiency and inequality before the law*. *Nordic Journal of Criminology*, 26(1), 1-21 [interaktyvus], <https://doi.org/10.18261/njc.26.1.6>.
19. AUERBACH, Sascha (2015). “Beyond the Pale of Mercy”: Victorian Penal Culture, Police Court Missionaries, and the Origins of Probation in England. *Law and History Review*, 33(3), 621-663 [interaktyvus], <http://www.jstor.org/stable/43670799>.
20. BLAŽEVIČIUS, Jonas; DERMONTAS, Julius; STALIORAITIS, Pranas et al. (2004). *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė* [interaktyvus]. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/2b70664a-9b47-4cfd-a160-007392693185/content>.
21. BOUDIN, Chesa (2011). Children of Incarcerated Parents: The Child’s Constitutional Right to the Family Relationship. *The Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol. 101, (1) [interaktyvus], <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7387&context=jclc>.

22. BREEN, Jessica (2008). Prisoners' Families and the Ripple Effects of Imprisonment. *Studies: An Irish Quarterly Review*, 97 (385), 59-71 [interaktyvus], <https://www.jstor.org/stable/25660536?seq=2>.
23. DRAKŠAS, Romualdas (2020). *Teisingumo principas kaip baudmės vykdymo atidėjimo prielaida* [interaktyvus]. *Jurisprudencija*, 2020, 27 (2), 454-475, DOI: 10.13165/JUR-20-27-2-11.
24. DRAKŠIENĖ, Anna ir DRAKŠAS, Romualdas (2007). *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas.
25. DRESSLER, David (1969). *Practice and Theory of Probation and Parole*. (2). New York: Columbia University Press.
26. DÜNKEL, Frieder (2018). „Electronic Monitoring in Europe – a Panacea for Reforming Criminal Sanctions Systems? A Critical Review“, *Kriminologijos studijos*, 6, 58–77 [interaktyvus], doi:10.15388/CrimLithuan.2018.6.3.
27. FAZEL, Seena ir WOLF, Achim (2015). A Systematic Review of Criminal Recidivism Rates Worldwide: Current Difficulties and Recommendations for Best Practice. *PLoS ONE*, 10(6): e0130390, [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0130390>.
28. FEDOSIUK, Oleg (2019). Baudos baudmė atgrasymo iliuzijos spąstuose. *Jurisprudencija*, 26(2), p. 292–307 [interaktyvus], <https://doi.org/10.13165/JUR-19-26-2-03>.
29. FRIEDMAN, Garry M. (1983). „The West German Day-Fine System: A Possibility for the United States?“ [interaktyvus]. *University of Chicago Law Review*. Vol. 50: Iss. 1, Article 6. <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclev/vol50/iss1/6>.
30. GILES, Tyler (2023). The Government Revenue, Recidivism, and Financial Health Effects of Criminal Fines and Fees. *Social Science Research Network*, K14 [interaktyvus], <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4568724>.
31. HILLSMAN, T. Sally (1990). „Fines and Day Fines.“ *Crime and Justice*, 12: 49–98 [interaktyvus], <http://www.jstor.org/stable/1147438>.
32. IANCU, Adrian Marcel (2010). Alternatives to imprisonment as solution for delinquent's rehabilitation in modern societies. *Journal of Community Positive Practices*, 10 (1-2), 5-18 [interaktyvus], <https://jppc.ro/index.php/jppc/article/view/36/29>.
33. JAIN, Tarun (2008). Fine Versus Imprisonment. *Social Science Research Network* [interaktyvus], DOI:10.2139/ssrn.1087591.

34. JONES, Cooper. (2014). Does Alternative Sentencing Reduce Recidivism? A Preliminary Analysis. *Xavier Journal of Politics*. Vol. V (2014-15): 18-31 [interaktyvus].
https://www.xavier.edu/xjop/documents/vol5_2014/XJOP_Vol_V_2014_Jones.pdf.
35. KILLIAS, Martin; AEBI, Marcelo and RIBEAUD, Denis (2000). Does Community Service Rehabilitate better than Short-term Imprisonment?: Results of a Controlled Experiment. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 39: 40-57 [interaktyvus],
<https://doi.org/10.1111/1468-2311.00152>.
36. MALTZ, D. Michael (2001). *Recidivism*. Academic press.
37. MATHIESEN, Thomas (1974). The Prison Movement in Scandinavia. *Crime and Social Justice*. No. 1 (Spring-Summer 1974), 45-50, [interaktyvus].
<https://www.jstor.org/stable/29765889>.
38. MURRAY, Joseph and FARRINGTON, P. David (2008). The effects of parental imprisonment on children. *Crime and Justice*, 37(1) [interaktyvus],
<https://doi.org/10.1086/520070>.
39. NIREL, Ronit; LANDAU, F.Simha; SEBBA, Leslie et al. (1997). „The Effectiveness of Service Work: An Analysis of Recidivism”. *Journal of Quantitative Criminology*, 13, no. 1, 73-92 [interaktyvus], <http://www.jstor.org/stable/23365809>.
40. RUTHLAND, L. Ebony (2024) Alternatives to Incarceration: Strategies for Reducing Violations and Revocations. *Corrections*, 9(5), 553–555 [interaktyvus],
<https://doi.org/10.1080/23774657.2024.2404738>.
41. SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. GONČIARKO, Aleksandras; KASILIAUSKAS, Nerijus; MIKĖNAITĖ, Živilė et al. (2010). *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. [interaktyvus]. Vilnius: Vaibra, 2010, <https://web.vu.lt/tf/g.sakalauskas/files/2013/01/Įkalinimo-tikslų-labirintuose-2010.pdf>, p. 133-153
42. SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas.
43. SAKALAUSKAS, Gintautas; JARUTIENĖ, Liubovė; KALPOKAS, Vaidas et al. (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos* [interaktyvus]. Monografija. Vilnius: Žara. <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/03/Kalinimo-salygos.pdf>.

44. SIMANAITYTĖ, Eglė (2016). BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMAS IR AKTUALIOS JO TAIKYMO PROBLEMOS. *Teisė*, 98, 200-213 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.15388/Teise.2016.98.9977>.
45. SUTHERLAND, D. Edwin (1947). *Principles of Criminology*. J. B. Lippincott.
46. SHANG, Yuxi; XUE, Dehao and ZHANG, Jinli (2025). Predicting support for fine penalty replacing imprisonment: Crime type, the severity of crime, situational factors and demographic characteristics: A factorial survey approach, *International Journal of Law, Crime and Justice*, Vol. 80 [interaktyvus], <https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2024.100717>.
47. SHELBY, Tommie (2022). *The Idea of Prison Abolition* [interaktyvus]. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv2ks6t26>.
48. SYKES, M. Graham (1974). *The society of captives. A study of a maximum security prison* [interaktyvus]. New Jersey: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv14164hw>.
49. Šulija, G. 2004. Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Jurisprudencija*, 52(44), 58–69 [interaktyvus], <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3267/3065>.
50. Šulija, G. 2005. Baudos bausmė ir jos skyrimas: disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
51. ŠVEDAS, Gintaras (2003). *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
52. UGELVIK, Thomas. Prisons as Welfare Institutions? Punishment and the Nordic Model. From: JEWKES, Yvonne ir BENNETT, Jamie (2016). *Handbook on Prisons*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. *Routledge*, p. 1-20
53. USCILA, Rokas (2020). *Vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymo praktikos įvertimas Lietuvoje: prielaidos, situacija ir įgyvendinimo problemos*. Mokslo studija. Vilnius: *Kazimiero Simonavičiaus universitetas*.
54. ŪSELĖ, Laura (2010). Jaunų pilnamečių (18-20) socialinė branda – nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų jiems taikymo veiksnys. *Teisės problemos*. 2 (68), 58-91 [interaktyvus]. <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2010-2-usele.pdf>.
55. WERMINK, Hilde; BLOKLAND, Arjan; NIEUWBEERTA, Paul et al. (2010). Comparing the effects of community service and short-term imprisonment on recidivism: a matched samples approach. *J Exp Criminol*, Vol. 6, 325–349 [interaktyvus], <https://doi.org/10.1007/s11292-010-9097-1>.

56. WILDEMAN, Christopher (2010). Paternal incarceration and children's physically aggressive behaviors. *Social Forces*, 89(1), 285-309 [interaktyvus], <https://www.jstor.org/stable/pdf/40927563.pdf>.
57. YAGUNOV, Dmytro (2024). Informal Hierarchies in Modern Prisons: Nature, Manifestations, and Threats to Human Rights. *Evropsky Politicky a Pravni Diskurz*, 11, 3, 24-42 [interaktyvus], <https://doi.org/10.46340/eppd.2024.11.3.3>.
58. ŽUKAUSKAITĖ, Judita (2012). Nepilnamečių nusikalstamas elgesys: psichologiniai mediacijos taikymo aspektai. *Teisės problemos*, 2 (76), 96-110 [interaktyvus]. <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367183031070/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

Teismų praktika

Konstitucinio Teismo jurisprudencija

59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 57-2552.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

60. *Ashlarba v. Georgia* [ECHR]. No. 45554/08. [15-7-2014]. ECLI:CE:ECHR:2014: :0715 JUD004555408.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika

61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-697/2019.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-217-976/2018.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-8-788/2018.
64. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-357-398/2017.

Kiti šaltiniai

65. Britannica Editors (2025-04-04). *Talion* [interaktyvus].
<https://www.britannica.com/topic/talion>.
66. Eurostat. (2025). *Prison statistics* [interaktyvus].
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics.
67. Lietuvos finansų ministerija (2023). 2023 metų valstybės biudžeto pajamų apžvalga [interaktyvus].
https://finmin.lrv.lt/public/canonical/1727936552/23726/Ataskaita%202023%20met%C5%B3%20%28LT%29.pdf?utm_source=chatgpt.com.
68. Lietuvos kalėjimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. (2024). *2024 m. aktuali statistika* [interaktyvus].
<https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>.
69. Lietuvos kalėjimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (2025). *Projektas „Bausmių vykdymo sistemos kokybės gerinimas“* [interaktyvus].
<https://kalejimai.lrv.lt/lt/lkt-projektai/igyvendinti-projektai/projektas-bausmiu-vykdymo-sistemos-kokybes-gerinimas/apie-projekta/>.
70. Lietuvos probacijos tarnyba (2025). *2025 metų finansinių ataskaitų rinkinys* [interaktyvus].
<https://probacija.lrv.lt/public/canonical/1772175695/601/2025%20m.%20Finansiniu%20ataskaitu%20rinkinys.pdf>.
71. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (2026). *„Lietuvos probacijos tarnyboje – naujos kartos elektroninio stebėjimo priemonės“* [interaktyvus].
<https://tm.lrv.lt/lt/naujienos-2/lietuvos-probacijos-tarnyboje-naujos-kartos-elektroninio-stebėjimo-priemonės-Qbh/>.
72. Lietuvos teismai (2019-03-19). Aurelijus Gutauskas: „Didėja baudos už korupcinius nusikaltimus – maksimali bauda gali siekti milijoną eurų“ [interaktyvus].
<https://www.lat.lt/naujienos/aurelijus-gutauskas-dideja-baudos-uz-korupcinius-nusikaltimus-maksimali-bauda-gali-siekti-milijona-euru/787>.
73. Lietuvos teismai (2023-07-20). Teisėjas Audrius Meilutis: nepilnametystė nuo atsakomybės neapsaugo, kokios bausmės gali grėsti vaikams? [interaktyvus].
<https://www.teismai.lt/lt/teisejas-audrius-meilutis-nepilnametyste-nuo-atsakomybes-neapsaugo-kokios-bausmes-gali-gresti-vaikams/11430>.

74. Lietuvos probacijos tarnyba (2026). *2025 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus]. https://probacija.lrv.lt/public/canonical/1770870196/592/2025+m.+ataskaita+ir+vadovo+zodis_02_05_galutinis.pdf.
75. Ministry of Justice & HM Prison and Probation Service. (2026-01-29). *Offender management statistics quarterly* [interaktyvus]. <https://www.gov.uk/government/collections/offender-management-statistics-quarterly>.
76. NAMAVIČIUS, Justas (2018-03-19). *Apie baudos bausmę* [interaktyvus]. <https://web.vu.lt/tf/j.namavicius/files/2018/02/Bauda.pdf>.
77. Penal Reform International. „*The Issue: Alternatives to Imprisonment*” [interaktyvus]. <https://www.penalreform.org/issues/alternatives-to-imprisonment/issue/>.
78. Prezidento kanceliarija. (2017). Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68², 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto [interaktyvus] <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/9ee5f5908d6a11e7a5e2b345b086d377/>.
79. Lietuvos probacijos tarnyba. *Veiklos sritys*. <https://probacija.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/>.
80. Statistics Norway (2025). *Fengslinger (imprisonments)* [interaktyvus]. <https://www.ssb.no/en/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/fengslinger>.
81. United Nations Office on Drugs and Crime. *Prison and penal reform: The need for change* [interaktyvus]. <https://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/prison-reform-and-alternatives-to-imprisonment.html>.
82. World Bank. *Urban population (% of total population) – Denmark* [interaktyvus]. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?locations=DK>.
83. World Prison Brief (2024). *Sweden* [interaktyvus]. <https://www.prisonstudies.org/country/sweden>.

SANTRAUKA

Alternatyvos įkalinimui Lietuvoje: privalumai ir trūkumai

Mantas Mačiulaitis

Magistro darbe, siekiant atskleisti įkalinimo alternatyvų privalumus ir trūkumus Lietuvoje, analizuojama laisvės atėmimo bausmės samprata ir tikslai, atskleidžiant, kad Lietuvos baudžiamoji politika yra orientuota į santykinės bausmės teoriją, kurios esmė – ne vien nubauti asmenį, bet ir jį reabilituoti bei užkirsti kelią pakartotiniam nusikalstamumui. Darbe nagrinėjami tiek tarptautiniai teisės aktai – Tokijo, Pekino, Bankoko ir Rijado taisyklės – tiek nacionaliniai teisės aktai, įtvirtinantys įkalinimo alternatyvų taikymo pagrindus. Apžvelgiamos keturios pagrindinės Lietuvos baudžiamajame kodekse numatytos alternatyvos įkalinimui: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas ir bausmės vykdymo atidėjimas, atskleidžiant kiekvienos iš jų taikymo galimybes bei ribojimus tiek pilnamečiams, tiek nepilnamečiams asmenims. Darbe taip pat remiamasi užsienio gerąja praktika, ypač Skandinavijos šalių kalėjimų modeliu, kuris iliustruoja, kaip humaniškas požiūris į bausmes prisideda prie mažesnio įkalintų asmenų skaičiaus ir mažesnio recidyvizmo. Analizuojami socialiniai, ekonominiai ir kriminologiniai alternatyvų įkalinimui privalumai, pagrindžiant, kad tinkamai taikomos alternatyvios įkalinimui bausmės pasižymi didesniu ar lygiaverčiu efektyvumu mažinant recidyvizmą, išsaugo nuteistojo socialinius ryšius ir yra gerokai pigesnės valstybei nei laisvės atėmimas. Darbe taip pat kritiškai aptariami įkalinimo alternatyvų trūkumai ir praktiniai iššūkiai – institucinių pajėgumų stoka, probacijos tarnybų finansavimo ir darbo krūvio problemos, baudos bausmės netolygus poveikis skirtingos turinės padėties asmenims, viešųjų darbų administraciniai sunkumai bei nepakankamas specialistų, dirbančių su nepilnamečiais, skaičius.

SUMMARY

Alternatives for Imprisonment in Lithuania: Advantages and Disadvantages

Mantas Mačiulaitis

This master's thesis seeks to reveal the advantages and disadvantages of alternatives to imprisonment in Lithuania, analyses the concept and objectives of the custodial sentence, revealing that Lithuanian criminal policy is oriented towards the relative theory of punishment, the essence of which is not merely to punish a person, but also to rehabilitate them and prevent reoffending. The thesis examines both international legal acts – the Tokyo, Beijing, Bangkok and Riyadh Rules – and national legislation establishing the grounds and limits for the application of alternatives to imprisonment. Four main alternatives to imprisonment provided for in the Lithuanian Criminal Code are reviewed: community service, a fine, restriction of liberty and suspension of sentence, revealing the possibilities and limitations of applying each of them to both adult and juvenile offenders. The topic is developed by reference to foreign best practice, particularly the Scandinavian prison model, which illustrates how a humane approach to punishment contributes to lower rates of imprisonment and recidivism. The social, economic and criminological advantages of alternatives to imprisonment are analysed, substantiating that properly applied alternative sanctions demonstrate greater or equivalent effectiveness in reducing recidivism, preserve the convicted person's social ties and are considerably less costly to the state than imprisonment. The thesis also critically examines the disadvantages and practical challenges of alternatives to imprisonment – the lack of institutional capacity, funding and workload problems within probation services, the unequal impact of the fine on persons of different financial means, the administrative difficulties of community service, and the insufficient number of specialists working with juvenile offenders.